

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- «ΑΠΟΚΕΚΥΛΙΣΤΑΙ Ο ΛΙΘΟΣ» (Γ.Β.Μ.) 105
- ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ - Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ
(Καθηγητού Χ. Γιαμβριά) 107
- Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ ΚΑΤΑΧΡΗΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ (Δημ. Λιαρομάτη) 111
- ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΩΣ» (Β.Κ. Σταθάκη) 120
- ΦΛΟΓΙΤΣΕΣ ΚΑΥΤΕΣ (Ποίημα Ε.Δ.Κ.) 125
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΛΑΜΠΑΔΗΦΟΡΟΙ (Πανορμίτη) 126
- ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
(Βασιλείου Κ. Σταθάκη) 127
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου της Χ.Ε.Ε.) 129
- ΕΝΑΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΑΠΛΩΝΕΤΑΙ (Ποίημα Α. Σταυρίτη) 130
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σ.Β.Π.) 131
- ΠΑΡΩΡΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (Δύγημα π. Ίγν. Παπασπηλιοπούλου) 132

ΕΤΟΣ 61οv

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1998

ΑΡΙΘ. 590

ΔΡΧ. 200

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κεφάλαια από την ιστορία της τέχνης και μάλιστα της ελληνικής, της οποίας οι κλασικές περιόδοι, αρχαία και βυζαντινή, είναι οι γενέτειρες, κατά μέγα μέρος, των νεωτέρων λογοτεχνιών.

***

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ἐναφορὰ στὶς διάφορες πτυχές
τῆς Ἱστορίας, τῆς Θρησκείας, τοῦ ἥθους
καὶ τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

***

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

***

HANS KILLIAN

ΠΙΣΩ ΜΑΣ ΣΤΕΚΕΙ Ο ΘΕΟΣ

Μετάφραση Ἀγλαΐας Μπίμπη - Παπασπυροπούλου

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 61ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1998

Άριθ. 590

«ΑΠΟΚΕΚΥΛΙΣΤΑΙ Ο ΛΙΘΟΣ»

“Ας μὴν ἐπιχειροῦμε τὰ ἀδύνατα. Τὸ ἀκοῦμε κάθε τόσο. Το δικαιολογεί ἡ ἀνθρώπινη λογική, τὸ συνιστᾷ ἡ φρόνηση, τὸ συμβουλεύει ἡ πείρα. Ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸ ἀμφισβητήσει; Κάτι τέτοιο συμβούλευε καὶ ἡ ἀρχαία σοφία: «*Ἀρχὴ Θεῶν οὐ πρέπει τ' ἀμύχανα*». Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃς καὶ νὰ κυνηγᾷς τὰ ἀνέφικτα καὶ ἀκατόρθωτα.

Ποιὸς δὲν βρέθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια δοκιμασία στὴν πορεία τῆς ζωῆς του; Συχνὸς ὁ προβληματισμὸς: Νὰ ἐπιχειρήσω, νὰ προσπαθῶ; Μὰ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Φαίνεται ἀκατόρθωτο καὶ ἀπραγματοποιήτο. Ματαιοπονία. Μιὰ ἄσκοπη περιπέτεια καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία. Αὐτὸ λέει συχνὰ γιὰ πολλὰ πράγματα ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη λογική. Κάτι τέτοιο ψιθύριζε καὶ ὁ λογισμὸς στὶς ἀνήσυχες καὶ λυπημένες καρδιὰς τῶν Μυροφόρων, ποὺ αἰσθάνονταν ἀδύναμες, βαδίζοντας πολὺ πρωί, γιὰ νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὰ μῦρα τῆς εὐγνωμοσύνης τους. «*Τίς ἀποκλύσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;*» Ποιὸς θὰ παραμερίσῃ τὴ μεγάλη αὐτὴ πέτρα ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ μνημείου; Ποιὸς;

Κανένα φῶς καὶ ἀπὸ πουθενὰ βοήθεια δὲν φαινόταν. Καμιὰ ἐλπίδα. “Ὅλα τοὺς δεβαίωσαν γιὰ τὸ μάταιο τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ λίθος τοῦ μνήματος εἶχε γίνει ὄχι μόνο ἡ

ταφόπετρα τοῦ ἀγαπημένου τους Λυτρωτῆ. Εἶχε θάψει καὶ τὰ εὐγενικὰ ὄνειρά τους, τὶς μεγάλες προσδοκίες τους, τὴν ὁμορφὴ ἐλπίδα τους. Ὑπῆρχε κανεὶς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ «*ἀποκλύσῃ τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;*» «*Τίς;*» Ἄνθρωπος κανεὶς. Καὶ ὅμως ὁ λίθος ἀποκεκλύσται. Ἀποκεκλύσται ἀπὸ Ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἀδύνατον δὲν ὑπάρχει, «*ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα*» (Λουκ. α' 37).

***

Ἔτσι εἶναι. Στὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν, ὅσο πολυκύμαντη καὶ ἂν εἶναι, ὅσες δυσκολίες καὶ ἂν συναντῶνται, ἡ λέξι ἀδύνατο δὲν ὑπάρχει. Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ εἶναι δύναμη, παντοδυναμία, ἐν ἀδυναμία. Τὸ ἀδύνατον τὸ ἔχει διαγράψει ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ λεξιλόγιο Ἐκεῖνος ποὺ διεκήρυξε, ὅτι «*παρὰ τῷ Θεῷ πάντα δυνατὰ ἐστίν*» (Ματθ. 19' 26). Εἶναι μιὰ ψηλαφητὴ πραγματικότης καὶ μιὰ βιωματικὴ ἐμπειρία ποὺ τὴν ἔζησαν μαζί μὲ τὶς Μυροφόρες τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν ἀληθινῶν πιστῶν.

Οἱ ἄνθρωποι συχνὰ ἐπιχειροῦν. Ἡ ἔρευνα σὲ χώρους ἀπροσπέλαστους, ἡ περιπέτεια, τὸ ριψοκίνδυνο στὶς ἀποφάσεις, εἶναι μέσα στὸ αἷμα σὲ πόσες τολμηρὲς φύσεις. Κάνουν τὸ ἄλμα στὸ ἄγνωστο, στὸ χάος. Πετυχαίνουν; Ἴσως ναί, ἴσως ὄχι. Συχνὰ

ὅμως ἡ ἀποθάρρυνση, ἡ ἀπογοήτευση ἐρ-
χεται νὰ θρονιασθῆ στὴν ψυχὴ. Κάτι τέτοιο
δὲν θὰ συμβῆ ποτὲ μὲ ἕνα συνειδητὸ πιστό.
Ἄρκει νὰ συλλάβῃ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς
πίστεώς του. Νὰ συνδέσῃ τὴν ἀνθρώπινη
ἀδυναμία μὲ τὴν θεϊκὴ παντοδυναμία.

Ποθοῦμε ἀληθινὰ μιὰ ζωὴ ἀνώτερη.
Πάνω ἀπὸ τὶς μικρότητες καὶ τὰ πάθη. Μιὰ
ζωὴ ἀναστημένη. Σκύβουμε μέσα μας καὶ
διερευνᾶμε τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμο. Κά-
νουμε μιὰ ἐνδοσκόπηση. Καὶ παρατηροῦ-
με. Καὶ τί δὲν βλέπουμε; Ἔνας ὀγκόλιθος,
συχνά, βαρὺς καὶ ἀμετακίνητος, ὀρθώνεται
σὰν ἄγανο βουνό, μᾶς πιέζει καὶ μᾶς συν-
θλίβει. Ὁ λίθος ὁ μέγας τοῦ ἐγωισμού, ποῦ
κλείνει τὴ θύρα τῆς ἀδελφικῆς ἐπικοινωνίας,
ποῦ θάβει τὴν ἀγάπη, ποῦ φυλακίζει τὴ
χαρὰ τῆς προσφορᾶς, τῆς συγγνώμης, τῆς
εὐτυχίας, εἶναι μιὰ πραγματικότητα γιὰ
ὄλους ἀνεξαίρετως τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ λίθος αὐτὸς πειστικὸς καὶ καταπιε-
στικός, ἀμετακίνητος χωρὶς τὴ δύναμη τοῦ
Χριστοῦ, μετατοπίζεται μὲ τὸν ἀναστημέ-
νο Κύριο. Δὲν εἶναι μονάχα ἡ θεϊκὴ Του
δύναμη ποῦ μᾶς τὴν προσφέρει ἀφειδώλευ-
τα. Εἶναι τὸ φωτεινὸ καὶ ἀνεπανάληπτο
παράδειγμά Του. Ἐνα παράδειγμα ποῦ με-
τακίνησε, ὄχι ἀπλῶς «λίθον μέγαν», μετα-
κίνησε ὁλόκληρο τὸν κόσμο ἀπὸ τὴν τυραν-
νία τοῦ μίσους καὶ τῆς ἐχθρῶς στὸν χῶρο
τῆς ἐλευθερίας, τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ὁ
σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἐγίνε ὁ μοχλὸς ποῦ με-
τακίνησε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν ἐξου-
σία τοῦ Ἄδη στὸ βασίλειο τῆς ἀγάπης τοῦ
Θεοῦ. Πῶς; Τὸ μῖσος σταύρωσε τὴν ἀγάπη,
ἀλλὰ ἡ ἀγάπη νίκησε τὸ μῖσος. Καὶ αὐτὴ ἡ
ἀγάπη μένει ἀπὸ τότε ἡ δύναμη τῶν πιστῶν.

Νὰ ὑπομένῃς τοὺς συκοφάντες σου, νὰ
ἀνέχεσαι τοὺς ὑβριστὲς σου, γιατί δὲν μπο-
ρεῖς νὰ κάνῃς διαφορετικά, εἶναι κάτι ση-
μαντικό. Νὰ μπορῆς ὅμως νὰ τοὺς συντρί-
ψῃς καὶ ἐσὺ νὰ προσεύχεσαι γι' αὐτοὺς καὶ

νὰ τοὺς συγχωρῆς, νὰ τοὺς ἀγαπᾷς, εἶναι
κάτι τὸ ἀσύλληπτο. Κάτι ποῦ μόνο ὁ Θεάν-
θρωπος τὸ πέτυχε στὸν ἕμιστο βαθμό. Κάτι
ποῦ πετυχαίνουν καὶ ὄσοι ὑψώνουν τὸν
Σταυρὸ μέσα στὴν καρδιά τους. Πετυχαί-
νουν τὰ ἀδύνατα. Γράφει ὁ ἱερός Αὐγου-
στίνος: «*Ἀγάπα τοὺς ἐχθρούς σου καὶ νὰ
εὐχεσαι νὰ γίνουν ἀδελφοί σου. Ἀγάπα τοὺς
ἐχθρούς σου ζητώντας νὰ βρεθοῦν καὶ αὐ-
τοὶ σὲ στενὸ σύνδεσμο μαζί σου. Ἐτοι ἀκρι-
βῶς ἀγάπησε ὁ Κύριος, ὅταν κρεμασμένος
πάνω τὸν Σταυρὸ ἔλεγε: "Πάτερ, ἄφες αὐ-
τοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι"* (Λουκ. κγ'
34). Ἦθελε νὰ τοὺς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸν αἰῶ-
νιο θάνατο μὲ μιὰ προσευχὴ γεμάτη εὐσ-
πλαγχνία... Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πίστευσαν
καὶ συγχωρηθήκαν γιὰ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ
ποῦ ἔχουσιν. Πρῶτα τὸ ἔχουσιν ἐρεθισμένοι
ἀπὸ τὸ μῖσος ἐναντίον Του. Ἐπειτα τὸ με-
τέλαβαν πιστεύοντας εἰς Αὐτόν. Σ' αὐτὴ τὴν
τελειότητα τῆς ἀγάπης τῶν ἐχθρῶν ὁ Κύ-
ριος μᾶς προσκαλεῖ, ὅταν λέῃ: "*Ἔσεσθε οὖν
ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν*" (Ματθ. ε' 48)".

Ἰδιαίτερα τὶς ἡμέρες αὐτὲς σὲ ὄλα τὰ
μῆχη τοῦ πλανήτη μας ἀντηχεῖ τὸ: «*Τίς
ἀποκυλίσει*» τὸ βαρὺ λίθο τοῦ φόβου, τῆς
ἀγωνίας, τῆς ἀβεβαιότητος, τοῦ τρόμου,
ποῦ πιέζει τὶς καρδιὲς καὶ συνθλίβει τὰ στή-
θη; Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὸν ἀναστημένο Κύ-
ριο, ποῦ μᾶς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν καταθλι-
πτικὴ δουλειὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸν τρόπο
τοῦ θανάτου;

Ναί, μὲ τὸν Χριστὸ δὲν ἐπιχειροῦμε τὰ
ἀδύνατα. Κατορθώνουμε τὰ ἀδύνατα. Ἄρ-
κει νὰ ξεκινήσουμε καὶ θὰ διαπιστώσουμε
«*ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος*». Ὅχι ἀπὸ ἐμᾶς.
Ἄπὸ Ἐκεῖνον ποῦ μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ εἶ-
ναι μαζί μας «*ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶ-
νος*».

Γ. Β. Μ.

Κ Λ Ω Ν Ο Π Ο Ι Η Σ Η Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Πέρασε ένας χρόνος από την ημέρα που οι Wilmut, Schnieke, McWhir, Kind και Campbell (27/2/1997), του Ίνστιτούτου Roslin του Έδμβούργου και της εταιρείας βιοτεχνολογικών έρευνών, PPL Therapeutics, ανακοίνωσαν στο περιοδικό "Nature" τα πρωτότυπα έρευνητικά αποτελέσματά τους, σχετικά με τη γέννηση θήλεος άμνου που προερχόταν, με κλωνοποίηση, από θήλυ πρόβατο 6 ετών, του οποίου χρησιμοποιήθηκαν σωματικά κύτταρα από τον αδενώδη ιστό του μαστού του και από άγονιμοποίηση ώοκύτταρα άλλης φυλής προβάτου.

Ήταν κάτι που πρώτη φορά παγκοσμίως γινόταν, να διαφοροποιηθούν θήλεα γεννητικά κύτταρα και σωματικά κύτταρα (πυρήνας), με αποτέλεσμα τη γέννηση ενός άμνου.

Οι πιο πάνω αναφερθέντες έρευνητές σημειώνουν στο δημοσίευσμά τους τα εξής σχετικά με το γεγονός αυτό: *«Τό άρνι που γεννήθηκε μετά τη μεταφορά του πυρήνα από ένα κύτταρο του άδένα του μαστού, είναι, από όσα γνωρίζουμε, το πρώτο θηλαστικό που εξελίχθηκε από ένα κύτταρο προερχόμενο από ένήλικα ιστό».*

Κλωνοποίηση, με τη μεταφορά πυρήνων από έμβρυακά όμοια κύτταρα που βρίσκονταν σε καλλιέργεια in vitro, σε ώοκύτταρα στα όποια είχε αφαιρεθεί ο πυρήνας τους, είχε επιτευχθεί σε προηγούμενες έρευνητικές εργασίες. Ή νέα μέθοδος κλωνοποίησης που παρουσιάστηκε από τους έρευνητές του Ίνστιτούτου Roslin, ήταν κάτι διαφορετικό και ήταν επόμενο να δημιουργηθεί μεγάλος θόρυβος, όχι μόνο στην επιστημονική κοινότητα, αλλά και μεταξύ των απλών ανθρώπων, μετά από την παρουσία-

ση του γεγονότος από τον τύπο και τα τηλεοπτικά κανάλια. Ήταν επόμενο, να δημιουργηθεί θόρυβος και άνησυχία, διότι άμέσως προβλήθηκαν οι πιθανές προεκτάσεις που μπορεί να έχει ή μέθοδος αυτή της κλωνοποίησης των προβάτων, στον άνθρωπο.

Ο αντίκτυπος από τη γέννηση της «Ντόλυ», όπως ονομάστηκε το θηλυκό πρόβατάκι, με τη νέα μέθοδο κλωνοποίησης, συνεχίζεται και πολλά έρωτηματικά που έχουν σχέση με τις πραγματικές διαστάσεις του γεγονότος αυτού και τις πιθανές εφαρμογές του στο ανθρώπινο είδος, έχουν διατυπωθεί από εκπροσώπους επιστημονικών φορέων και διαφόρων κοινωνικών ομάδων.

Στο σύντομο αυτό άρθρο, θα καταβληθεί προσπάθεια παρουσίασεως του γεγονότος με όσο το δυνατόν κατανοητή μορφή, ώστε να δοθούν οι διαστάσεις εκείνες που, από την πρώτη στιγμή δόθηκαν από τους ίδιους του έρευνητές που παρουσίασαν το εξαιρετικό αποτέλεσμα των πειραματικών εργασιών τους. Έτσι με τη γνώση της πρώτης αυτής ανακοίνωσης, θα είναι δυνατή ή κατανόηση των προεκτάσεων που διατυπώνονται για τον άνθρωπο.

Ή Γενετική Μηχανική στα άγροτικά ζώα.

Οι προσπάθειες των ειδικών επιστημόνων (γεωπόνων-ζωοτεχνών, κτηνιάτρων κ.ά.), για παραγωγή βελτιωμένων ζωικών προϊόντων, οδήγησαν στην εφαρμογή των νέων μεθόδων της βιοτεχνολογίας, οι όποιες υπόσχονται πολλές δυνατότητες αλλαγών στα άγροτικά ζώα, που έχουν ως στόχο τη

συνεχῆ βελτίωσή τους. Οἱ ἐφαρμογές, στὴν πράξει, τῆς μοριακῆς βιολογίας, ἰδίως μὲ τις ἐπεμβάσεις σὲ ἔμβρυακὸ ἐπίπεδο, ὀδήγησαν σὲ γενετικὲς ἀλλαγές ὀρισμένων εἰδῶν ζῶων ἐκτροφῆς, οἱ ὁποῖες ἐξυπηρετοῦν εἰδικές ἀνθρώπινες ἀνάγκες. "Ὅπως εἶναι πλέον γνωστό, μὲ τὴ γενετικὴ μηχανικὴ, εἶναι δυνατὴ, ἢ ἀπομόνωση ἐνὸς γονιδίου ἀπὸ ἕνα ζῶο, ποὺ κωδικοποιεῖ κάποια ἐπιθυμητὴ ἰδιότητα καὶ ἢ εἰσαγωγή του σὲ ἕνα ἄλλο ζῶο τοῦ ἴδιου ἢ διαφορετικοῦ εἴδους. Τὸ ζῶο ποὺ θὰ γεννηθεῖ καὶ θὰ ἔχει στὸ γονιδίωμά του (σύνολο τῶν γενετικῶν πληροφοριῶν), τὸ νέο γονίδιο ὀνομάζεται «*διαγονιδιακὸ ζῶο*». Ἐνα τέτοιο ζῶο, μὲ τὴ μέθοδο κλωνοποίησης (ἐπεμβάσεις σὲ ἔμβρυα) μπορεῖ νὰ δώσει πολλὰ ὁμοιά του «*ἀντίτυπα*» (κλώνους).

Ἐπειδὴ βρισκόμαστε στὴν ἀρχὴ ἀκόμη τῶν νέων αὐτῶν μεθόδων, οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται κατὰ τὴ διαδικασία ἐφαρμογῆς των, εἶναι πάρα πολλές. Οἱ ἔρευνες ὅμως συνεχίζονται καὶ οἱ μέθοδοι βελτιώνονται.

Κύριοι στόχοι τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν εἶναι ἢ παραγωγή «*διαγονιδιακῶν ζῶων*» ποὺ, ὅπως ἀναφέρθηκε, θὰ ἔχουν βελτιωμένες ἀποδόσεις, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀνθρώπινων ἀναγκῶν. Τέτοιες ἀποδόσεις μπορεῖ νὰ ἀναφέρονται στὴν παραγωγή κρέατος, γάλακτος, μαλλιῶν κ.λ.π. ἢ στὴν ἀπόκτηση μεγαλύτερης ἀνθεκτικότητας σὲ ἀσθένειες ποὺ μαστίζουσιν τὰ ἀγροτικὰ ζῶα, ἢ ἀκόμη στὴν ἀπόκτηση μεγαλύτερης προσαρμοστικότητας σὲ ἀντίξοες κλιματολογικὲς συνθήκες καὶ γενικὰ στὴ βελτίωση διαφόρων χαρακτηριστικῶν ἰδιοτήτων. Ἐπὶ πλέον ὅμως αὐτῶν ποὺ ἀναφέρθηκαν, θὰ εἶναι δυνατὴ, μὲ τις ἐφαρμογές τῆς βιοτεχνολογίας, ἢ παραγωγή ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτά, ὀρισμένων οὐσιῶν, ὅπως π.χ. πρωτεϊνῶν, ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο γιὰ θεραπευτικούς σκοπούς. Τέτοιες πρωτεΐνες εἶναι δυνατόν νὰ παράγονται π.χ. στὸ πρόβειο γάλα.

Μέσα σὲ τέτοια πλαίσια ἔρευνας, ἐργά-

ζονται οἱ ἐπιστήμονες τοῦ Ἰνστιτούτου Roslin. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἔρευνες αὐτὲς ἀπαιτοῦν μεγάλες δαπάνες, ἕνα μέρος τῶν δαπανῶν αὐτῶν ἔχει ἀναληφθεῖ ἀπὸ τὴν ἐταιρεία βιοτεχνολογικῶν ἐρευνῶν PPL Therapeutics, ἢ ὁποία ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν παραγωγή οὐσιῶν (πρωτεϊνῶν κ.ἄ.) ἀπὸ «*διαγονιδιακὰ ἀγροτικὰ ζῶα*» καὶ τις ὁποῖες οὐσίες θὰ ἐκμεταλλευθεῖ ἐμπορικῶς στὴ συνέχεια. "Ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, γνωρίζουν καλά, ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν χρηματοδοτεῖται ἀπὸ ἰδιωτικούς φορεῖς.

Οἱ ἐρευνητικὲς ἐργασίες, στὰ θέματα ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὶν πάνω, ἔχουν ἀρχίσει ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια στὸ Ἰνστιτούτο Roslin. Οἱ ἐρευνητές, δοκιμάζοντας διάφορες τεχνικὲς καὶ μεθόδους, κατόρθωσαν νὰ φθάσουν στὸ σημαντικό ἐπίτευγμα τῆς γέννησης τῆς «*Ντόλυ*», τῆς ὁποίας τὸ γενετικὸ ὑλικὸ προέρχεται ἀπὸ εἰδικὰ διαφοροποιημένο πυρῆνα σωματικοῦ κυττάρου ἐνήλικου προβάτου.

Ἡ ὅλη διαδικασία κλωνοποίησης τῆς «*Ντόλυ*», μὲ ὅσο τὸ δυνατόν ἀπλούστερα λόγια, ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐλήφθησαν, κατ' ἀρχάς, σωματικὰ κύτταρα ἀπὸ τὸν ἀδενώδη ἱστὸ τοῦ μαστοῦ ἐνὸς θήλεος προβάτου ἡλικίας 6 ἐτῶν. Αὐτὰ καλλιεργήθησαν *in vitro* στὸ Ἐργαστήριο, δηλαδὴ τεχνητῶς μὲ ὀρισμένα εἰδικὰ θρεπτικὰ ὑλικά. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ κύτταρα λαμβάνεται ἕνα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξάγεται, μὲ ὀρισμένες τεχνικὲς, ὁ γενετικὸς ὄπλιμος, δηλ. τὸ DNA ἢ πρὶν ἀπλᾶ, ὁ πυρῆνας τοῦ κυττάρου καὶ τοποθετεῖται σὲ ὠκύτταρο ἀγονιμοποίητο, προερχόμενο ἀπὸ πρόβατο (θήλυ) ἄλλης φυλῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχε προηγουμένως ἀφαιρεθεῖ ὁ πυρῆνας του, δηλ. τὸ DNA. Χωρὶς γονιμοποίηση μὲ σπερματοζῶαριο καὶ μὲ ὀρισμένες τεχνικὲς, ποὺ ἐφάρμοσαν οἱ σκῶτοι ἐρευνητές, μὲ τὴν ἐπίδραση ἠλεκτρικῶν ἐκκενώσεων, προκάλεσαν τὸν πολλαπλασιασμό τοῦ ὠκύτταρου αὐτοῦ καὶ στὴ συνέχεια «*ἐμφύτευσαν*» τὸ ἔμβρυο στὴ μήτρα ἄλλης φυλῆς προβάτου. Ἔτσι γεννήθηκε ἢ «*Ντόλυ*»

πού έχει άλλα χαρακτηριστικά από εκείνα της «μητέρας» της, διότι ανήκει σε άλλη φυλή. 'Ανήκει στη φυλή του προβάτου, πού από το μαστό του, ελήφθη ο πυρήνας του κυττάρου δηλ. το DNA του. "Ας σημειωθεί έδω, ότι έγιναν 277 δοκιμές με τη μέθοδο αυτή και από τις 277, μία επέτυχε και έδωσε τη «Ντόλυ».

Ό μεγάλος αυτός αριθμός άποτυχιών έδειξε ότι πολλοί παράγοντες παίζουν ρόλο στην διαδικασία κλωνοποίησης αυτού του τύπου, όπως εφαρμόστηκε από τους έρευνητές αυτούς. Βέβαια, έστω και ή μία και μοναδική έπιτυχία της μεθόδου αυτής, είναι αρκετή, για να άνοιχθούν νέοι έρευνητικοί όρίζοντες στον τομέα των εφαρμογών της μοριακής βιολογίας στα άνωτερα ζώα, αν και όρισμένοι έπιστήμονες, τον τελευταίο καιρό, άμφισβητούν την έγκυρότητα των διαδικασιών της συγκεκριμένης μεθόδου.

Πάντως, είμαστε σε ένα άρχικό στάδιο έρευνών πού ύπόσχεται να παρουσιάσει, με την εξέλιξη των πειραματικών εργασιών, καταπληκτικά άποτελέσματα. Άποτελέσματα πού θα βοηθήσουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου, με τη δυνατότητα παραγωγής ζωικών ειδών διατροφής του, ύψηλης ποιότητας, ή παραγωγής θεραπευτικών ουσιών για τις ασθένειές του.

Οί προεκτάσεις από την κλωνοποίηση της «Ντόλυ».

Οί έρευνητές του Ίνστιτούτου Roslin, δέν είχαν ποτέ, ούτε έχουν, πρόθεση να έρευνήσουν τις πιθανότητες εφαρμογής της μεθόδου της κλωνοποίησης «τύπου Ντόλυ» στον άνθρωπο. Άπό την πρώτη άλλωστε ήμέρα πού δημοσιεύθηκε το έπίτευμα της κλωνοποίησης της «Ντόλυ», έπρόσωπος της εταιρείας PPL Therapeutics δήλωνε ότι άπέριπτε με δέος την ιδέα ότι ή τεχνολογία μπορεί να οδηγήσει στην κλωνοποίηση του ανθρώπου, για πολλούς λόγους, εκ των όποιων ο κυριώτερος, είναι ότι, οί έπιστήμονες συμφωνούν ότι τέτοιο έγγχείρημα είναι έξω από τα όρια της ήθικης.

Μόλις πρόσφατα, την 25η Φεβρουαρίου 1998, σε ένα τηλεοπτικό κανάλι, παρουσίασαν πάλι το θέμα της κλωνοποίησης και τις πιθανές εφαρμογές της στον άνθρωπο. Ήσαν χαρακτηριστικές οί άπαντήσεις του Διευθυντή του Ίνστιτούτου Roslin, στις σχετικές έρωτήσεις του έλληνα δημοσιογράφου. Είπε μεταξύ άλλων, ότι οί πειραματικές εργασίες γίνονται στο Ίνστιτούτο, με σκοπό την εύρεση μεθόδων παραγωγής «διαγονιδιακών ζώων» με ιδιότητες παραγωγής ουσιών όπως π.χ. πρωτεϊνών (άλβουμίνης κ.ά.) για θεραπευτικούς λόγους, για τον άνθρωπο. Είπε άκόμη, ότι ποτέ δέν σκέφθηκαν να προχωρήσουν τη μέθοδο κλωνοποίησης τύπου «Ντόλυ» για τον άνθρωπο και ούτε πρόκειται να κάνουν γνωστή στις λεπτομέρειές της προφανώς- τη μέθοδό τους σε άλλους. Άκόμη τόνισε, ότι για τον άνθρωπο, θα χρειάζονταν να μελετηθούν πολλοί άλλοι παράγοντες άγνωστοι μέχρι σήμερα και να χρησιμοποιηθεί ένας μεγάλος αριθμός σωματικών κυττάρων και ώοκυττάρων από χιλιάδες γυναίκες δότες και τελικά το άποτέλεσμα θα ήταν άμφίβολο, διότι θα ύπήρχε μεγάλη πιθανότητα τα έμβρυα να πέθαιναν πρόωρα και τα νεογνά να μη έπιβίωσαν. Όσο δέ για το κόστος τέτοιας φύσεως έρευνητικών εργασιών είπε ότι θα χρειάζονταν τεράστια ποσά και το άποτέλεσμα δέν θα είχε ένδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο.

Το θέμα όμως των πιθανών εφαρμογών στον άνθρωπο της μεθόδου κλωνοποίησης τύπου «Ντόλυ» παραμένει στην έπικαιρότητα και διάφορες δηλώσεις, πού πολλές φορές είναι αντιφατικές ή έγγίζουν τα όρια του παραλόγου, από μεμονωμένες περιπτώσεις, έπιστημόνων με πολλά έρωτηματικά ως προς τις προθέσεις των, δημιουργούν άνησυχίες και προβληματισμούς σε όλους τους ύγειως σκεπτομένους ανθρώπους.

Το ένθαρρυντικό στην όλη ύπόθεση είναι ότι, ή έπιστημονική κοινότητα παγκοσμίως, στέκεται με δέος έμπρός σε μιá τέτοια ιδέα και με σεβασμό προς τους γενικά

παραδεκτούς κανόνες βιοηθικής, απορρίπτει κατηγορηματικά κάθε τέτοια έρευνα. "Άλλωστε, πολλά κράτη, μεταξύ αυτών και τὸ δικό μας, έσπευσαν νὰ ὑπογράψουν «μορφοτόριουμ» ἀπαγόρευσης τῆς ἔρευνας γιὰ κλωνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἐάν ἀκόμη λάβουμε ὑπόψη μας, ὅτι μία τέτοιου εἴδους ἐρευνητική ἐργασία, ἀπαιτεῖ ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ μία μεγάλη σχετικὰ ομάδα ἐρευνητῶν (στὸ δημοσίευμα γιὰ τὴ «Ντόλυ» ἐμφανίζονται 5 ἐρευνητές), δὲν νομίζουμε ὅτι ὅλοι θὰ εἶναι ἀπὸ κοινουῦ σύμφωνοι, νὰ κάνουν ἓνα τέτοιο μεγάλο ἐγχείρημα, ἀντίθετο πρὸς τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς, ἀντίθετο πρὸς τὴ γνώμη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου σὲ παγκόσμια κλίμακα καὶ μὲ τελικὸ στόχο, νὰ ἐπιτύχουν τί; Τὸ στίγμα τῆς παγκόσμιας κατακραυγῆς;

Ἐκτὸς χριστιανικῆς ἀπόψεως, οἱ γενικοὶ κανόνες τῆς βιοηθικῆς, οἱ παγκοσμίως σεβαστοὶ ἀπὸ τὶς διαφόρου μορφῆς κοινωνίες, ἔχουν ἓνα ἐπὶ πλέον χαρακτηριστικὸ. Ἐνα χαρακτηριστικὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἔχει μεγάλη βαρῦτητα γιὰ τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἐπιστήμονες. Αὐτὸ εἶναι, ἡ πίστις ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑλικὴ ἔχει καὶ τὴν πνευματικὴ ὑπόστασή του, δηλαδή ἔχει δημιουργηθεῖ «κατ'εἰκόνα Θεοῦ». Ὁ ἀνθρώπος, δηλαδή ἡ «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ», δὲν κλωνοποιεῖται.

Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἀνθρώπο, προέρ-

χεται ἀπὸ τὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸν σεβασμὸ τῶν νόμων τοῦ Δημιουργοῦ. Κάθε ἐκτροπὴ ἀπὸ τοὺς κανόνες τῶν νόμων αὐτῶν, ὀδηγεῖ σὲ παρεκκλίσεις ἀπὸ τὶς ἰσορροπίες τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι. Ἀκόμη ὀδηγεῖ σὲ ἀνισόρροπες καταστάσεις ὄχι μόνο τοῦ ἀνθρώπινου ἀλλὰ καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Οἱ ἐξελίξεις στὴ βιοτεχνολογία, δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἀνησυχοῦν, τουναντίον νὰ μᾶς δίνουν κουράγιο καὶ ἐλπίδες γιὰ μία συνεχῆ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσής μας καὶ νὰ ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν ποὺ ἐργάζονται μὲ ὑπευθυνότητα καὶ συνειδητά, μὲ στόχο πάντοτε τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτοὶ οἱ ἐρευνητές, ποὺ ὑπηρετοῦν τέτοιους στόχους, γίνονται πράγματι συνεργοὶ Θεοῦ.

Χ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς

Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ ἀρθροῦ ἐλήφθησαν ὑπόψη οἱ ἐξῆς δημοσιεύσεις:

1. WILMUT I., 1995. -Modification of farm animals by genetic engineering and immunomodulation. In "Issues in Agricultural Bioethics", Nottingham Univ. Press, 229-246.
2. WILMUT I, SCHNIEKE A.E., McWHIR J., KIND A.J. & CAMPBELL K.H.S., 1997. - Viable offspring derived from fetal and adult mammalian cells. Nature, Vol. 385, 810-813.

Ἡ ἐγγραφή νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ ΚΑΤΑΧΡΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

I. Η μεγάλη πρόοδος της επιστήμης που σημειώθηκε στο δεύτερο κυρίως μισό του αιώνα μας, στον χώρο της Ιατρικής και της Γενετικής, είναι ιδιαίτερα εμφανής στον τομέα των αντίστοιχων τεχνολογιών τους¹.

Η ιατρική τεχνολογία έχει να κάνει βασικά με τις μεταμοσχεύσεις και τη λεγόμενη «*υποδοθηθούμενη αναπαραγωγή*» ή όπως συνηθίζεται να λέγεται την «*τεχνητή γονιμοποίηση*». Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να δηλωθούν όλες οι μέθοδοι, με τις οποίες επιτυγχάνεται η σύλληψη και η κυοφορία του έμβριου χωρίς σεξουαλική επαφή, με τη συνδρομή της ιατρικής επιστήμης.

Η γενετική τεχνολογία πάλι έχει να κάνει με όλες τις μεθόδους με τις οποίες γίνεται δυνατή η επέμβαση στη δομή των γονιδίων που βρίσκονται στον πυρήνα του κυττάρου. Το σύνολο των γενετικών πληροφοριών που είναι «*άποθηκευμένες*» στον πυρήνα του κυττάρου αποτελούν το λεγόμενο «*γονιδίωμα*» του κάθε ατόμου.

Οι δύο αυτές διαφορετικές τεχνικές της υποδοθηθούμενης αναπαραγωγής και της γενετικής τεχνολογίας έχουν κοινό σημείο επαφής τη δυνατότητα γενετικών επεμβάσεων επί των γεννητικών κυττάρων (ωαρίων και σπερματοζωαρίων) και επί των -έκτος του μητρικού σώματος εύρισκομένων- εμβρύων.

Στά προβλήματα που δημιουργούνται από το κοινό αυτό σημείο επαφής των δύο τεχνολογιών, της ιατρικής και της γενετικής, θα περιορισθεί το άρθρο αυτό χωρίζοντας να αναφερθεί στα θέματα των μεταμο-

σχεύσεων και της υποδοθηθούμενης αναπαραγωγής γενικά, που είναι θέματα αποκλειστικά της ιατρικής τεχνολογίας.

II. Οι εφαρμογές της γενετικής τεχνολογίας στον άνθρωπο αναφέρονται βασικά σε τρεις τομείς: **1)** στην εξέταση του ανθρώπινου γονιδιώματος, **2)** στην γονιδιακή θεραπεία των σωματικών και των γεννητικών κυττάρων και **3)** σε άλλες γενετικές επεμβάσεις που δεν έχουν θεραπευτικούς σκοπούς.

1) Εξέταση του ανθρώπινου γονιδιώματος.

Η εξέταση αυτή αποβλέπει στο να αποκαλύψει την ύπαρξη γονιδίων, τα οποία είναι φορείς κληρονομικών ασθενειών ή στα οποία άνοιχεται προδιάθεση για συγκεκριμένη ασθένεια.

Σήμερα μια τέτοια προδιάθεση άνοιχεται μ' ένα γονιδιακό τεστ στα νεογνά για μελλοντική εμφάνιση διαβήτη, στη στεφανιαία αρτηρία για μελλοντικό έμφραγμα μυοκαρδίου, στον μαστό για μελλοντική εμφάνιση καρκίνου.

Αυτή η ανίχνευση της προδιάθεσης για την εμφάνιση στο μέλλον ορισμένης νόσου αποτελεί μια νέα κατάκτηση της ιατρικής και γενετικής τεχνολογίας, γιατί η αντιμετώπιση μιάς νόσου επιτυγχάνεται με την πρόληψη που είναι αποτέλεσμα προδέψεως και όχι με τη θεραπεία που γίνεται, όπως σήμερα, μετά την εμφάνιση της νόσου ή με την έγκαιρη επέμβαση, όταν η νόσος άνοιχεται νωρίς λόγω της ύπαρξής

όρισμένων βλαβερών γονιδίων. Τέτοιες εγκαιρες σωτήριες επεμβάσεις σήμερα γίνονται στις περιπτώσεις καρκίνου του όρθου, του προστάτη, της όστεοπόρωσης και της ρευματοειδούς αρθρίτιδας. Στην τελευταία έχουμε μια νέα κατάκτηση της ιατρικής και γενετικής τεχνολογίας, γιατί η θεραπεία επέρχεται με χρήση φυσιολογικών ανθρώπινων ούσιων και όχι με φάρμακα ή χειρουργικές επεμβάσεις².

Την εξέταση αυτή θα διευκολύνει και θα προωθήσει σημαντικά η χαρτογράφηση του ανθρώπινου γονιδιώματος, η οποία τελευταία παρουσιάζει έντυπωσιακή πρόοδο. Ήδη, όπως πρόσφατα δημοσιεύθηκε^{3,4} έχει καταρτισθεί ένας πίνακας στον οποίο καταγράφονται περισσότερα από 16.000 γονίδια (έπι συνόλου 50-100.000 που περιέχει το DNA του ανθρώπου σε κάθε κύτταρο) και υπολογίζεται ότι η όριστική χαρτογράφηση και των υπολοίπων γονιδίων θα έχει καταστεί δυνατή μέχρι το έτος 2005. Όταν ολοκληρωθεί η χαρτογράφηση αυτή θα έχουμε πληροφορίες για νέα γονίδια, μερικά από τα οποία μπορεί να αποδειχθεί ότι καθορίζουν σημαντικές λειτουργίες, όπως π.χ. η μνήμη ή για νέες λειτουργίες των γονιδίων, που σήμερα αγνοούμε. Βεβαίως θα γίνουν και πιο αποτελεσματικά τα μέσα πρόγνωσης, διάγνωσης και θεραπείας διαφόρων ασθενειών.

Ο έντοπισμός των έλαττωματικών γονιδίων στο πρό της έμφυτεύσεως του έμβριου στάδιο, θα επηρεάσει την απόφαση για την έμφύτευση του έμβριου και συνεπώς την έναρξη της κησεως (όπως η διαπίστωση αυτή κατά το στάδιο της κησεως θα επηρεάσει τη διακοπή της).

Έδω έντοπίζεται ο κίνδυνος εάν τυχόν καθιερωθεί ο υποχρεωτικός, πρό της έμφυτεύσεως του έμβριου, έλεγχος, να άσκηθεί εύγονική πολιτική, δηλ. πολιτική που να επιβάλλει τη γέννηση μόνο των «τελείων» ανθρώπων, που δεν θα έχουν καθόλου γενετικά έλαττώματα, με αποτέλεσμα να υπάρξει μια γενικευμένη καταστροφή των

μη θεωρουμένων «τελείων» έμβριων. Ήδη πρόσφατα η Κίνα ανακοίνωσε ότι σκοπεύει να χρησιμοποιήσει την εύγονική για να «άποφύγει γεννήσεις κακής ποιότητας και για να αναβαθμίσει τα πρότυπα του πληθυσμού».

2) Γονιδιακή θεραπεία στα σωματικά και γεννητικά κύτταρα.

Η γονιδιακή θεραπεία στα σωματικά - μη αναπαραγωγικά- κύτταρα, συνίσταται στην αντικατάσταση του άσθενους γονιδίου που εύθύνεται για κάποια σοβαρή άσθένεια (π.χ. δρεπανοκυτταρική άναμία), από ένα υγιές γονίδιο. Η γενετική αυτή θεραπεία σωματικών κυττάρων βασικά δεν διαφέρει από τις άλλες θεραπευτικές διαδικασίες, όπως η μεταμόσχευση όργάνων ή η μετάγγιση αίματος. Άνεξάρτητα πάντως από τη δυνατότητα αυτή και τις πιθανές επιπτώσεις της, αυτές περιορίζονται στο συγκεκριμένο άτομο, γιατί τα σωματικά κύτταρα δεν μεταβιβάζουν τις ιδιότητές τους στις επόμενες γενεές. Ήδη σήμερα περισσότερες από 50 μέθοδοι γονιδιακής θεραπείας σε μη αναπαραγωγικά κύτταρα έχουν εγκριθεί στις Η.Π.Α.

Αυτό όμως δεν συμβαίνει με τις επεμβάσεις στα γεννητικά-αναπαραγωγικά κύτταρα (ώρια-σπερματοζώρια) και στα έμβρυα, τα κύτταρα των οποίων δεν έχουν άρχισι ακόμα να διαφοροποιούνται (δεν έχουν ξεπεράσει το στάδιο των 8 κυττάρων), στα οποία οι νέες γενετικές ιδιότητες είναι δυνατόν να μεταβιδοασθούν στις επόμενες γενεές και συνεπώς τα αποτελέσματα των γενετικών επεμβάσεων σ' αυτά δεν περιορίζονται πλέον στο συγκεκριμένο άτομο.

Μια τέτοια περίπτωση δυνατότητας επεμβάσεως στα γεννητικά κύτταρα του ανθρώπου ανέκυψε το 1991, όταν ένα άμερικανικό πανεπιστήμιο ζήτησε από το Εύρωπαϊκό Γραφείο Εύρεισιτεχνίας την κατοχύρωση της αποκλειστικής έκμεταλλεύσεως μιας τεχνικής για θεραπεία σπέρματος στον άνθρωπο. Αυτή συνίσταται στην άφαιρηση σπερματογονίων -των πρωτογενών αναπα-

ραγωγικών κυττάρων που τελικά ώριμάζονται σε σπέρματα- τα όποια ύφιστανται γενετική τροποποίηση και στη συνέχεια επανεισάγονται στους άδεις όρχεις. Η εύρεση τεχνία αφορά κυρίως την αναπαραγωγή ζώων. Οι έφευρέτες όμως υποστηρίζουν ότι μπορεί κάλλιστα η τεχνική αυτή να χρησιμοποιηθεί και για την εξάλειψη ή θεραπεία γενετικών ελαττωμάτων στον άνθρωπο. Η ιδέα τροποποίησης γονιδίων σε αναπαραγωγικά κύτταρα, προκάλεσε γενικό συναγερμό και την αντίδραση πολλών μελών του παντοδύναμου Έθνικού Συμβουλίου Υγείας των Η.Π.Α. Όπως δήλωσε ο Δ/τής Νέλσον Γουϊνδελ: «Αποτελεί κοινή συνείδηση όλης της γής ότι είναι πάρα πολύ επικίνδυνη μιá τεχνολογία που έστω εξετάζει μιá τέτοια προοπτική»⁶.

Οι έπεμβάσεις στα γονίδια των γεννητικών κυττάρων με τις όποιες έλπίζεται να επιδιωχθεί ή ίαση από κληρονομικές ασθένειες, δεν είναι ακόμα πραγματοποιήσιμες. Η προοπτική όμως έπιτυχίας των σχετικών προσπαθειών έχει προκαλέσει έντονη συζήτηση σχετικά με τα όρια και τις δυνατότητες τους για δύο λόγους:

α. Τα αποτελέσματα αυτής της θεραπείας δεν θα άφορούν μόνο στο συγκεκριμένο άτομο αλλά και στους απογόνους του. Οι συνέπειες συνεπώς σε περίπτωση πλήρους ή μερικής άποτυχίας θα διαιωνίζονται.

β. Η τελειοποίηση της μεθόδου έχει προκαλέσει πολλές έπιφυλάξεις ως προς τις δυνατότητες έλέγχου της έφαρμογής της θεραπείας. Οι φόβοι συνήθως άφορούν την πιθανότητα έπεμβάσεων με στόχο τη δημιουργία ανθρώπων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και την άναζωπύρωση τάσεων εύγονικής.

Βέβαια αν η θεραπεία αυτή έπιτύχει τους στόχους της δηλ. την ίαση σοβαρών ασθενειών, θα συμβάλλει στην άνακούφιση χιλιάδων άσθενών και των οικογενειών τους. Της έπιτυχίας όμως της θεραπείας αυτής πρέπει να προηγηθεί μακρό στάδιο

πειραματισμού επί ανθρώπινων έμβρύων με άπροσδιορίστες συνέπειες για τα ίδια και τους απογόνους τους. Για τους κινδύνους που ο πειραματισμός αυτός συνεπάγεται για την υγεία καταρχήν του έμβριου, επί του παρόντος δεν επιτρέπεται η έφαρμογή του.

Έκτός όμως από τους ύφιστάμενους κινδύνους υγείας μιáς πειραματικής μεθόδου έχει άναπτυχθεί και μιáς άλλης φύσεως προβληματική σε σχέση με τη δυνατότητα έπεμβάσεων στα γεννητικά κύτταρα. Πρόκειται για τη θεωρία που υποστηρίζει την ύπαρξη ενός δικαιώματος του ανθρώπου σε άμετάβλητη γενετική ιδιοσυστασία ή γενετική κληρονομιά. Υποστηρίζεται ότι ο άνθρωπος που δεν έχει ύποστει έπεμβάσεις κατά τη δημιουργία του άνήκει στην κοινή κληρονομιά της ανθρώπότητας⁷.

Με σύσταση του Συμβουλίου της Εύρώπης, συνιστάται στα Κράτη-μέλη άφενός να επιδιώξουν την κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Άνθρώπου (ΕΣΔΑ) και άφετέρου να έπεξεργασθούν μιá λίστα σοβαρών ασθενειών, για τις όποιες και μόνο θα ήταν δυνατό να επιτρέπονται έπεμβάσεις σε γεννητικά κύτταρα. Στο Σχέδιο Συμβάσεως περί βιοηθικής όρίζεται ότι έπέμβαση σε ανθρώπινο γονιδίωμα επιτρέπεται μόνο για σκοπούς προλήψεως, διαγνώσεως ή θεραπείας και υπό τον όρο ότι δεν γίνεται έπεμβάσεις στα γεννητικά κύτταρα.

Η ύπαρξη του δικαιώματος αυτού δικαιολογείται για να άποδοκιμασθούν συμπεριφορές, με τις όποιες η γενετική τεχνολογία θα έπενέβαινε για να καθορίσει την άνάπτυξη συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Διατυπώνονται όμως και αντίρρήσεις κατά της θεσίσεως ενός τέτοιου ανθρώπινου δικαιώματος.

3) Άλλες γενετικές έπεμβάσεις που δεν έχουν θεραπευτικούς σκοπούς.

Τέτοιες έπεμβάσεις μπορούν να γίνουν είτε για σκοπούς έρευνας είτε για «καλλιέργεια» και άνάπτυξη όρισμένων ιδιοτήτων.

Αυτοῦ τοῦ τύπου οἱ ἐπεμβάσεις εἶναι μέχρι στιγμῆς δυνατὲς στὰ μικρόβια, στὰ φυτὰ καὶ στὰ ζῶα, μὲ στόχο τὴν ἐξακριβώση τῶν γενετικῶν ἐπιδράσεων στὴν ἐμβρυϊκὴ ἐξέλιξη ἢ στὴν ἔρευνα γιὰ τὸν καρκίνο (Περίπτωση κατοχυρώσεως μὲ δίπλωμα εὐρεσιτεχνίας τὸ 1990 στὶς Η.Π.Α. τῆς δημιουργίας ἐνὸς «διαγενετικοῦ» ποντικῶ, τοῦ ὁποῖου τὰ κύτταρα ἔφεραν ἀνθρώπινο ὄγκογονίδιο μαστικοῦ καρκίνου)⁸.

Στὰ κατοικίδια ζῶα οἱ προσπάθειες αὐτὲς ἀποσκοποῦν στὴ βελτίωση τοῦ κρέατος ἢ τοῦ γάλακτος ἢ στὴν ἐπαύξηση τῆς ἀντοχῆς σὲ ἀσθένειες κ.λ.π.

Τέτοιας φύσεως πειραματικὲς ἐπεμβάσεις ποὺ μποροῦν κάποτε νὰ γίνονιν καὶ στὸν ἄνθρωπο εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

α) Ἡ κλωνοποίηση (cloning)^{9,10}

Εἶναι ἕνας ὁρος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξη κλώνος καὶ σημαίνει δημιουργία κλώνων-κλωναρῶν.

Μιὰ περίπτωσις περιορισμένης φυσιολογικῆς κλωνοποίησης ἔχομε στὰ ἀνθρώπινα δίδυμα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ γονιμοποίηση ἐνὸς μόνο ὠαρίου, τὸ ὁποῖον διαιρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ θυγατρικὰ κύτταρα ξεχωρίζουν καὶ ἀναπτύσσονται σὲ δύο πανομοιότυπα ἔμβρυα.

Μὲ τὴν κλωνοποίηση οἱ γενετιστὲς ἐπιδιώκουν νὰ βροῦν τρόπο καὶ μεθοδολογίες γιὰ νὰ προκαλέσουν τὸν διαχωρισμὸ στὸ δοκιμαστικὸ σωλήνα τῶν δύο θυγατρικῶν κυττάρων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν πρώτη διαίρεση τοῦ γονιμοποιημένου ὠαρίου (τοῦ ζυγωτοῦ) καὶ ἀφοῦ ἐπιφέρουν τὸ διαχωρισμὸ τους, νὰ προβοῦν στὸ διαχωρισμὸ καὶ τῶν δύο νέων κυττάρων ποὺ θὰ προκύψουν κ.ο.κ.

Στὴ συνέχεια γίνεται προσπάθεια τὰ κύτταρα αὐτὰ νὰ τὰ προκαλέσουν νὰ ἀναπτυχθοῦν σὲ ξεχωριστοὺς πανομοιότυπους ὁργανισμοὺς, ἀφοῦ τὰ μεταφυτεύσουν ἀπὸ τὸ δοκιμαστικὸ σωλήνα ποὺ περνοῦν τὰ πρῶτα τους στάδια, στὴ μήτρα τῆς μητέρας γιὰ νὰ συνεχισθεῖ ἡ κύηση.

Ἔτσι στὴν κλωνοποίηση τὰ κύτταρα

ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀρχικὲς διαιρέσεις, διαχωρίζονται σὲ δύο νέα κύτταρα καὶ τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ ἐνὸς νέου ἐμβρύου. Αὐτὸ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ παράγονται πολλὰ πανομοιότυπα ἀντίγραφα ἐνὸς ὁργανισμοῦ ποὺ φυσιολογικὰ θὰ περιορίζονταν σὲ ἓνα ἢ σπάνια σὲ δύο ἢ τρία.

Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἐφαρμόστηκε πειραματικὰ στὸ σωλήνα σ' ἓνα ἀνθρώπινο ὠάριο, τὸ ὁποῖον τὸ γονιμοποίησαν μὲ πολλὰ σπερματοζῶαρια. Τὸ ὠάριο μόλις διαιρέθηκε, τὸ χώρισαν σὲ δύο κύτταρα. Μόλις αὐτὰ ξαναδιαιρέθηκαν, τὰ ξαναχώρισαν. Κι αὐτὸ τὸ ἔκαναν μερικὲς φορὲς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σχηματισθοῦν 16 ἔμβρυα, γενετικὰ πανομοιότυπα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐπέζησαν γιὰ τὶ εἶχαν γονιμοποιηθεῖ μὲ πολλὰ σπερματοζῶαρια, ἐνῶ τὸ φυσιολογικὸ εἶναι ἓνα σπερματοζῶαριο νὰ γονιμοποιεῖ ἓνα ὠάριο.

Μιὰ ἄλλη μέθοδος κλωνοποίησης ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ πυρήνα τοῦ κυττάρου ἐνὸς ὠαρίου μὲ τὸν πυρήνα κυττάρου ἄλλου ὁργανισμοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμβρύου. Τὸ δημιουργούμενο πλάσμα ἔχει ὅλες τὶς γενετικὲς πληροφορίες τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται τὸ κύτταρο. Μὲ τὴν μέθοδο αὐτὴ εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργηθεῖ ἀπεριόριστος ἀριθμὸς κλωνοποιημένων ἀτόμων.

Ἡ μέθοδος αὐτὴ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴ δημιουργία τῆς προβατίνης «Ντόλνυ» ἀπὸ τὸν Ἰαν Γουίλμοτ καὶ τὴν ἐρευνητικὴ του ὁμάδα στὸ Ἰνστιτοῦτο Ρόσλιν τοῦ Ἐδιμβούργου¹¹. Ἀπὸ τὸ μαστὸ μιᾶς προβατίνης ράτσας Finn Dorset ἀφαιρέθηκαν ὀρισμένα ἐνήλικα κύτταρα ποὺ ὑποβλήθηκαν σὲ καλλιέργεια. Παράλληλα ἀφαιρέθηκε ὁ πυρήνας ἐνὸς μὴ γονιμοποιημένου ὠαρίου μιᾶς ἄλλης προβατίνης ράτσας Blackface τὸ ὁποῖον στὴ συνέχεια γονιμοποιήθηκε ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ κύτταρα ποὺ ἀφαιρέθηκαν. Μετὰ ἀπὸ ἔξι περίπου ἡμέρες τὸ ἔμβρυο ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴ γονιμοποίηση μεταφυτεύτηκε στὴ μήτρα μιᾶς ἄλλης προβατίνης ράτσας Blackface, ἢ ὁποῖα μετὰ τὴν περίοδο

κνήσεως γέννησε ένα μικρό ράτσας Finn Dorset, γενετικά πανομοιότυπο με τη δότρια του αρχικού κυττάρου προβατίνα της ίδιας ράτσας, που ονομάστηκε «Ντόλν».

Η επέμβαση που επιτυγχάνεται μέσω της κλωνοποίησης στην ανθρώπινη ζωή μπορεί να έχει ανυπολόγιστες συνέπειες. Η μοναδικότητά της εκλείπει και το άτομο μετατρέπεται σε πολλαπλασιαζόμενο κατά βούληση μέγεθος, όπως μια ποικιλία ζώου. Η κλωνοποίηση επεμβαίνει στη διαδικασία δημιουργίας του ανθρώπου και μετατρέπει το άτομο σε «κατά παραγγελίαν είδος», το οποίο μπορεί να παραδοθεί σε συγκεκριμένο αριθμό «κομματιών».

6) Η δημιουργία υβριδίων και χιμαιρών.

Ός υβρίδιο θεωρείται το άτομο που προέρχεται από δύο γενετικά άνομιους άλλους οργανισμούς (π.χ. ο ήμιονος που προέρχεται από τη διασταύρωση θηλυκού αλόγου και αρσενικού ὄνου).

Ός χίμαιρα εννοείται το πλάσμα, που αποτελεί μια μορφή ζωής που δημιουργείται για πρώτη φορά από ανασυνδυασμένο DNA δύο ἄσχετων μεταξύ τους οργανισμών. Δηλ. με την γενετική τεχνολογία και ειδικότερα τη Γενετική μηχανική γίνεται δυνατός συνδυασμός γονιδίων από το DNA διαφόρων οργανισμών. Το DNA που προκύπτει από το συνδυασμό αυτό, ονομάζεται ανασυνδυασμένο DNA. Την ονομασία αυτή ἔδωσαν στο πλάσμα που δημιούργησαν το 1973 δύο βιολόγοι, γιατί αυτό είχε πολλές ομοιότητες με τη μυθολογική χίμαιρα που ήταν ένα μυθικό τέρας με κεφάλι λιονταριού, σώμα γίδας και ουρά δράκοντα.

Όλες αυτές οι δυνατότητες ἐπεμβάσεων στο ἔμβρυο *in vitro* με σκοπό την τροποποίηση ή μετατροπή της γενετικής του υποστάσεως ή τη διασταύρωση ανθρώπινων γαμετών με ζωϊκούς γαμέτες ἀπαγορεύονται γιατί θεωρείται ότι ἀντίκεινται στο σεβασμό που πρέπει να ἀποδίδεται στην ἀνθρώπινη ζωή.

γ) Η προεπιλογή του φύλου του παιδιού¹²

Είναι μια τεχνική που θα πρέπει να ἐφαρμόζεται και στη χώρα μας από το 1993, όταν ἐπρόκειτο να λειτουργήσει στην Ἀθήνα, στο Λευκό Σταυρό, η δεύτερη Εὐρωπαϊκή ιδιωτική κλινική προεπιλογής φύλου.

Κατά την τεχνική αυτή, ἐφόσον οι γατροὶ βεβαιωθούν ότι η γυναίκα θα κάνει ὠορρηξία, για παράδειγμα, μετά από 12 ὥρες, τότε την ίδια μέρα ζητοῦν ἀπὸ τὸν ἄνδρα της να δώσει το σπέρμα του. Με την κατάλληλη ἐπεξεργασία διαχωρίζουν τὰ χρωματόσωμα X και Y και παίρνουν το χρωματόσωμα ἐκεῖνο που είναι ἀνάλογο με το φύλο του παιδιού που θέλει το ζευγάρι. "Αν θέλει π.χ. κορίτσι, στη μήτρα της γυναίκας τοποθετείται με τεχνητή γονιμοποίηση το χρωματόσωμα X. "Αν θέλει ἀγόρι τοποθετείται το χρωματόσωμα Y.

Ό ἐκ τῶν προτέρων καθορισμὸς ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν αἶρει το συμφυές πρὸς την ἀνθρώπινη ὕπαρξη στοιχείο του τυχαίου και προκαλεῖ τη δημιουργία ἀτόμων «κατά παραγγελίαν». Διατυπώνονται προβληματισμοὶ μεταβολῆς της φυσικῆς ἰσορροπίας, λόγω της ὑπερβολικῆς ζήτησης ὡς πρὸς το ἓνα φύλο, κυρίως στὶς ἀσιατικές χώρες.

III. Στο χώρο τῶν «κρίσιμων τεχνολογιῶν» αὐτῶν δηλ. που είναι δυνατόν κατά την ἐφαρμογή τους, να προκαλέσουν διακίνδυνηση θεμελιωδῶν δικαιωμάτων του ἀνθρώπου ἢ ἄλλων σημαντικῶν ἐννόμων ἀγαθῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅπως π.χ. ἡ ὑγεία, οι ἀποφάσεις ἀποτελοῦν κοινωνικές ἐπιλογές, στὶς ὁποῖες μόνο ἀρμόδιο ὄργανο να προθεῖ σε μιὰ δημοκρατική κοινωνία, είναι το κράτος μέσω του Κοινοβουλίου και της νομοθεσίας.

Στη θέση της κοινωνίας, ὅπως ἐκπροσωπεῖται νόμιμα ἀπὸ τὰ θεσμικά ὄργανα του Κράτους, τὰ ὁποῖα τελικὰ θα ἀποφασίσουν, μετά ἀπὸ ἔλεγχο και ἀξιολόγηση τῶν πλεονεκτημάτων και τῶν μειονεκτημάτων τῶν νέων τεχνολογικῶν ἐξελιξέων και ἐρευνῶν, κατά πόσον αὐτὲς συνάδουν πρὸς

τις συνταγματικές διατάξεις και με ποιούς όρους, και μέσα σε ποιά όρια, δεν μπορούν να υποκατασταθούν τα διάφορα επιστημονικά σωματεία ή εταιρείες ή οι ειδικοί επιστήμονες (έρευνητές και τεχνικοί), των οποίων θεαίως ή συμβολή, προκειμένου να ληφθούν οι δέουσες αποφάσεις, είναι εξαιρετικά σημαντική.

Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ή δυσκολία έλεμβάσεως στο χώρο των κρίσιμων αυτών τεχνολογιών, με αδιαμόρφωτες ακόμα τις συναφείς ήθικές και κοινωνικές αντιλήψεις εύνοούσε την άποχή από νομοθετικές έλεμβάσεις και μετέθετε το πρόβλημα σε εύθεότερο χρόνο, μέχρις ότου ώριμάσουν τα σχετικά ζητήματα. Στο διάστημα αυτό, βασικό μηχανισμό έκτιμησης των προβλημάτων των νέων τεχνολογιών και της υποβολής νομοθετικών προτάσεων αποτέλεσαν οι διάφορες έπιτροπές μελέτης του θέματος, που συγκροτήθηκαν στα διάφορα κράτη από τα αρμόδια ύπουργεία και οι οποίες αναφέρονται με το όνομα του προέδρου τους. Άπό τις πλέον γνωστές είναι ή Άγγλική Έπιτροπή Warnock (1984), ή Γερμανική Benda (1985) και ή Έλβετική Amstad κ.λ.π.

Έπίσης σημαντική είναι ή συμβολή ειδικών υπηρεσιών που συστάθηκαν και λειτουργούν μέσα στα Κοινοβούλια με σκοπό τη συλλογή και κριτική επιστημονική έκτιμηση πληροφοριών που είναι απαραίτητες για τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων και τον τεκμηριωμένο επιστημονικό έλεγχο των κυβερνητικών επιλογών. Πρότυπο όλων αυτών των σχετικών υπηρεσιών αποτελεί το Άμερικανικό Γραφείο Έρευνας Τεχνολογικών Θεμάτων (Office of Technology Assessment), που ιδρύθηκε το 1972, για να προσφέρει στα μέλη της άμερικανικής βουλής τις απαραίτητες πληροφορίες στους δύσκολους τομείς των τεχνολογικών εξελίξεων κ.λ.π.

Ήδη άρχισαν σιγά σιγά οι σχετικές αποφάσεις να αποκρυσταλλώνονται και να διατυπώνονται σε συνταγματικά και νομοθε-

τικά κείμενα και σε διεθνείς συμβάσεις.

Πρωτοπόρο θέση κατέχει στο σημείο αυτό ή Έλβετία ή οποία θέσπισε τις νέες αρχές που θα πρέπει να διέπουν έφεξης τις βιοιατρικές εξελίξεις σε συνταγματικό επίπεδο¹³.

Μετά από πρόταση συμπληρώσεως του Συντάγματος που υπέγραψαν 126.686 πολίτες που αναφερόταν στους «κινδύνους καταχρήσεως της τεχνολογίας αναπαραγωγής και της γενετικής τεχνολογίας στον άνθρωπο», ή Όμοσπονδιακή Βουλή έθεσε σε δημοψήφισμα αντιπρόταση του Όμοσπονδιακού Συμβουλίου για το ίδιο θέμα. Η αντιπρόταση αυτή ψηφίστηκε με ποσοστό 73,8%, σε δημοψήφισμα που έγινε στις 17-5-1992 και με αυτήν προσέθηκε το άρθρο 24 novies στο Σύνταγμα. Ύπερ της θεσίσεως του άρθρου αυτού ψήφισε, όπως αναφέρεται το 71% των Καθολικών και το 74% των Προτεσταντών ψηφοφόρων.

Η έλβετική ρύθμιση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον επειδή είναι ή μόνη μέχρι στιγμής σε συνταγματικό επίπεδο και ή μόνη που αποφασίστηκε με δημοψήφισμα και μάλιστα με τόσο ποσοστό. Το στοιχείο αυτό αποτελεί ένδειξη του βαθμού συνειδητοποίησης των θεμάτων αυτών από τον έλβετικό λαό.

Σύμφωνα με το άρθρο αυτό:

«1. Ο άνθρωπος και το περιβάλλον του προστατεύονται έναντι της τεχνολογίας της αναπαραγωγής και της γενετικής τεχνολογίας.

2. Η Όμοσπονδία νομοθετεί σχετικά με τη μεταχείριση των ανθρώπινων γεννητικών και κληρονομικών στοιχείων. Λαμβάνεται μέριμνα για την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της προσωπικότητας και της οικογένειας και άκολουθούνται κυρίως οι έξης θεμελιώδεις αρχές:

α. Απαγορεύονται οι έλεμβάσεις στα κληρονομούμενα στοιχεία των ανθρώπινων γεννητικών κυττάρων και των έμβρύων.

β. Απαγορεύεται να εισαχθούν μη ανθρώπινα γεννητικά ή κληρονομικά στοιχεία

σέ άνθρωπινα γεννητικά στοιχεία ή να αναμειχθούν με αυτά.

γ. Οι διαδικασίες της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής επιτρέπεται να εφαρμόζονται μόνον όταν δεν είναι δυνατόν να καταπολεμηᾶται κατ' ἄλλον τρόπον ἡ στείרותη ἢ ὁ κίνδυνος μεταδόσεως βαρείας ἀσθενείας, ὄχι ὅμως γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὸ παιδί συγχεκκριμένες ιδιότητες ἢ γιὰ ἐρευνητικούς σκοπούς. Ἡ γονιμοποίηση ἀνθρωπίνων ὠαρίων ἐκτὸς τοῦ γυναικείου σώματος ἐπιτρέπεται μόνον βάσει τῶν ὄρων πού θὰ ρυθμισθοῦν με νόμο. Ἐκτὸς τοῦ γυναικείου σώματος ἐπιτρέπεται νὰ ἐξελιχθοῦν μόνον τόσα ἀνθρώπινα ὠάρια σέ ἔμβρυα, ὅσα μποροῦν ἀμέσως νὰ ἐμφυτευθοῦν.

δ. Ἡ δωρεὰ ἐμβρίου καὶ ὅλες οἱ μορφές ὑποκατάστατης μητρότητος εἶναι ἀνεπίτρεπτες.

ε. Δὲν ἐπιτρέπεται τὸ ἐμπόριο με ἀνθρώπινο γεννητικὸ ὕλικὸ καὶ με προϊόντα (προερχόμενα) ἀπὸ ἔμβρυα.

στ. Οἱ κληρονομικὲς καταβολές ἐνὸς ἀνθρώπου ἐπιτρέπεται νὰ ἐξεταστοῦν, καταγραφοῦν καὶ δημοσιευθοῦν μόνο με τὴ συγκατάθεσὶ του ἢ βάσει νομοθετικῆς ρυθμίσεως.

.....

3. Ἡ Ὁμοσπονδία νομοθετεῖ σχετικά με τὴ χρησιμοποίηση τῶν γεννητικῶν καὶ τῶν κληρονομικῶν στοιχείων τῶν ζώων, τῶν φυτῶν καὶ ἄλλων ὀργανισμῶν. (Κατὰ τὴ νομοθετικὴ διαδικασίαν) λαμβάνει ὑπόψη τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς δημιουργίας, ὅπως ἐπίσης τὴν ἀσφάλεια τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ζώων καὶ τοῦ περιβάλλοντος καὶ προστατεύει τὴν ποικιλία τοῦ φυτικού βασιλείου».

Στὶς περισσότερες εὐρωπαϊκὲς χώρες ἀκολουθήθηκε ἡ διαδικασία ψηφίσεως νόμων. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἀναφέρονται σὲ θέματα τῆς υποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς ἢ καὶ σὲ θέματα πού ἀφοροῦν τὶς πιθανὲς ἐφαρμογές τῆς γενετικῆς.

Ἡ κατάληξη τῆς συνεχοῦς καὶ συστηματικῆς ἐνασχολήσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης με τὰ θέματα τῆς προστασίας τῶν

θεμελιωδῶν δικαιωμάτων ἐναντι τῶν βιοϊατρικῶν ἐφαρμογῶν, ἀποτυπώνεται σὲ σχέδιο Συμβάσεως με τὸν τίτλο: «Γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου ἐν σχέσει με τὶς ἐφαρμογές τῆς βιολογίας καὶ τῆς ἰατρικῆς: Σύμβαση περὶ βιοηθικῆς» πού υιοθετήθηκε τὸ 1996 ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς. Τὸ κείμενο ἐπρόκειτο νὰ προωθηθεῖ στὴν Κοινοβουλευτικὴ Συνέλευση τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης καὶ στὴ συνέχεια στὴν ἐξ ὑπουργῶν Ἐπιτροπὴ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης πρὸς ἔγκρισιν.

Στόχος τῆς Συμβάσεως εἶναι, γενικότερα, ἡ καταγραφή τῶν γενικῶν ἀρχῶν πού θὰ πρέπει νὰ τηροῦνται ὡς πρὸς τὶς βιοϊατρικὲς ἐξελίξεις καὶ ἡ δημιουργία ἐνὸς γενικότερου εὐρωπαϊκοῦ κλίματος συναινέσεως ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκη προστασίας τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐποχὴ τῆς γενετικῆς.

Ἀπὸ τὴν ἀνασκόπηση αὐτῆ τῶν συγχρόνων ἐξελίξεων στὰ θέματα τῆς ἰατρικῆς καὶ γενετικῆς τεχνολογίας καὶ τῆς ἀντιμετωπίσεώς τους σὲ συνταγματικὸ καὶ νομοθετικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὰ διάφορα Κράτη, προκύπτουν ὀρισμένες γενικότερες διαπιστώσεις:

1. Μέχρι σήμερα ἡ κυριότερη πηγὴ διακινδυνεύσεως τῶν Δ.τ.Α. ἦταν τὸ Κράτος καὶ ἡ κατοχύρωσή τους ἀπέβλεπε πρῶτιστα στὴν προστασία τους ἀπέναντι στὶς καταχρήσεις τῆς κρατικῆς ἐξουσίας.

Σήμερα ἀνακύπτει γενικότερη ἀνάγκη προστασίας τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἐναντι διακινδυνεύσεώς τους λόγω μὴ ἐλεγχόμενων βιοϊατρικῶν ἐξελίξεων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν προέλευση τῆς προσβολῆς, ἂν δηλ. αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ κράτος ἢ ἀπὸ τρίτους μὴ φορεῖς κρατικῆς ἐξουσίας.

Ἡ λειτουργία τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων σήμερα δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὴν «παραδοσιακὴ» τους ἔννοια ἀλλ' ἐρμηνεύεται βάσει τοῦ νέου τους περιεχομένου τῆς προστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τῶν νέων κινδύνων πού δὲν ὀφείλονται πλέον στὶς ἀντιδημοκρατικὲς παρεκκλίσεις τοῦ κρατι-

κοῦ μηχανισμού ἀλλὰ στὶς δύσκολα προβλεπόμενες καὶ ἐλεγχόμενες δυνατότητες τῆς ἐπιστήμης, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ διαγράψουν καὶ προσδιορίσουν θεμελιώδη χαρακτηριστικά τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθεῖ ἀνθρώπου καὶ νὰ ἐπηρεάσουν τὶς σωματικὲς λειτουργίες του καὶ τὸν ψυχισμό του σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ βιοαικὴ ἀρχὴ μὲ βάση τὴν ὁποῖαν οἱ διάφορες ἔννομες τάξεις λαμβάνουν μέτρα προστασίας κατὰ τῶν κινδύνων ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὶς καταχρήσεις τῆς ἰατρικῆς καὶ γενετικῆς τεχνολογίας εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὑπέροχη ἀρχὴ τῶν συνταγμάτων τῶν πολιτισμένων κρατῶν.

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐπιβάλλει σήμερα τὴν προστασία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὄχι μόνον αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ἀλλὰ καὶ τῶν συνθηκῶν δημιουργίας της. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια προστατεύεται ἡ διαδικασία δημιουργίας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς στὴν πλειονότητα τῶν συγχρόνων νομοθεσιῶν.

Ἡ τεχνικὴ τῆς ἐπιλογῆς φύλου π.χ., ἡ ὁποία εἶναι δυνατὴ μέσῳ τῆς μεθόδου τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποιήσεως, ἐπειδὴ αἶρει τὸ συμφυῆς μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ στοιχεῖο τοῦ τυχαίου καὶ προκαλεῖ τὴ δημιουργία ἀτόμων «κατὰ παραγγελίαν» θεωρεῖται ὅτι ἀντίκειται στὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἔχει σχέση μὲ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἀλλὰ μὲ τὴ διαδικασία τῆς δημιουργίας της.

Σύμφωνα μὲ τὴ νομολογία τοῦ Γερμανικοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ προστατεύεται μέσῳ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας τουλάχιστον ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς ἐμφυτεύσεως τοῦ γονιμοποιημένου ὠαρίου στὴ μήτρα, δηλ. περὶ τὴν 14ην ἡμέραν. Ὅπου ὑπάρχει ἀνθρώπινη ζωὴ, ὑπάρχει καὶ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια¹⁴. Ἡ προστασία αὐτὴ καταλαμβάνει τὸ ἔμβρυο ποὺ ἔχει ἤδη δημιουργηθεῖ, ἀφήνει ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴ νομικὴ προστασία τὴν ἐπέμβαση στοὺς γαμέτες κατὰ τὸν πρὸ τῆς συλλήψεως χρόνο.

Εἶναι λοιπὸν δυνατό νὰ ἐπενεχθοῦν ἐπεμβάσεις στὰ ἴδια τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Στὴν περίπτωσι τῆς ἐπιλογῆς φύλου τὸ σπερματοζῶαριο ὑφίσταται ἐπεξεργασία πρὶν ἀπὸ τὴ γονιμοποίηση τοῦ ὠαρίου. Μὲ ἐπεμβάσεις αὐτοῦ τοῦ τύπου εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθεῖ ἀνθρώπινη ζωὴ βάσει ὀρισμένων πρὸ τῆς γεννήσεως προκαλουμένων χαρακτηριστικῶν.

Ὑποστηρίζεται λοιπὸν ὅτι ἡ προστασία τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας πρέπει νὰ καταλαμβάνει καὶ τὸ πρὸ τῆς συλλήψεως στάδιο, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ δυνατότητα δημιουργίας ἀνθρώπων μὲ χαρακτηριστικὰ, ιδιότητες καὶ «ιδιομορφίες» ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τυχαίας διαμορφώσεως ἀλλὰ ἐπιλογῆς καὶ ἐπιθυμίας ἄλλων.

Μὲ μεθόδους ὅπως αὐτές, ἐπιλογῆς φύλου, δὲν ἐπέρχονται ἀλλοιώσεις πάνω στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὁ ἴδιος εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπεμβάσεων στὶς συνθήκες δημιουργίας του. Γι' αὐτὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἑλβετικὸ Σύνταγμα, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, καὶ ὁ Γερμανικὸς Ποινικὸς Νόμος ἀπαγορεύει ρητὰ τὴν διαδικασία ἐπιλογῆς φύλου κατὰ τὸ σχετικὸ ἄρθρο. «Ὅποιος ἀναλαμβάνει νὰ γονιμοποιήσει τεχνητὰ ἀνθρώπινο ὠάριο μὲ ἕνα σπερματοζῶαριο τὸ ὁποῖον ἔχει ἐπιλεγεῖ λόγῳ τοῦ χρωμοσώματος φύλου τὸ ὁποῖον περιέχει, τιμωρεῖται μὲ ποινὴ φυλακίσεως μέχρις ἐνὸς ἔτους ἢ μὲ χρηματικὴ ποινὴ.

»Αὐτὸ δὲν ἰσχύει ἂν ἡ ἐπιλογή τοῦ σπερματοζωαρίου ἀπὸ τὸν ἰατρὸ ἀποσκοπεῖ στὴν προφύλαξη ἀπὸ τὴ μυοπάθεια Ντουσέν ἢ κάποια ἄλλη, ἐξίσου σοβαρὴ, συνδεδεμένη μὲ τὸ φύλο ἀσθένεια».

Ἀντίστοιχη διάταξη ἔχει καὶ ὁ Αὐστριακὸς ποινικὸς νόμος.

3. Οἱ διατάξεις ποὺ περιλήφθηκαν στὸ Ἑλβετικὸ Σύνταγμα μὲ τὸ νέο ἄρθρο 24 Novies, νομίζω πὼς ἐκφράζουν κατὰ τὸν καλύτερο δυνατό τρόπο τὶς χριστιανικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἱερότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, τὸ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητάς του, τὴν

ἀξία του θεσμού τῆς οἰκογένειας ἀλλὰ καὶ τὴν «ἀξιοπρόεπια τῆς δημιουργίας» πὸν περιλαμβάνει ὀλόκληρη τὴν ποικιλία τοῦ ζωικοῦ καὶ φυτικοῦ βασιλείου καὶ θεσπίζουν μὲ ἐπιτυχία ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα πὸν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ λάβει ἡ Πολιτεία γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀξιῶν αὐτῶν, ἀπὸ τοὺς κινδύνους καταχρήσεων τῶν συγχρόνων βιοϊατρικῶν ἐξελίξεων.

Ἡ πρωτοποριακὴ αὐτὴ θεσμοθέτηση ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὴ κατὰ τὴ γνώμη μου περίπτωσι πὸν δείχνει πὸς ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, πὸν διαπνέεται ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς ἀνθρωπιστικὲς καὶ κοσμολογικὲς ἀξίες καὶ ἀντιλήψεις, μπορεῖ νὰ δώσει καὶ στὴν ἐποχὴ μας τὸ «παρὼν», ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὴν θέσπισι τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἔθνικὸ καὶ σὲ οἰκουμηνικὸ ἐπίπεδο¹⁵, γιὰ νὰ προστατεύσει τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τοὺς μεγάλους κινδύνους πὸν τὸν ἀπειλοῦν καὶ νὰ τοῦ ἐπιτρέψει ἔτσι νὰ οἰκοδομήσει μιὰ κοινωνία ἀντάξια τοῦ προορισμοῦ πὸν τοῦ ἐπεφύλαξε ὁ Θεός.

ΔΗΜ. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ Δικηγόρος

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΠΗΓΕΣ:

1. Χρ. Γιαμβριᾶς, Ὁμότ. Καθηγητῆς Γεωπονικοῦ Παν/μίου «Οἱ σύγχρονες ἐξελίξεις τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν, πρόκλησι γιὰ τὸ σημερινὸ ἀνθρώπο» «ΑΚΤΙΝΕΣ» Μάρτιος 1997 σελ. 73.
2. Forum Eurobank - Interbank Δελτίο Τύπου 11-11-1996. Πρακτικὰ τῆς συζητήσεως μὲ θέμα: «Γονιδίωμα - Κλωνοποίηση - Ἡθικὴ» μὲ εισηγητὲς τὸ Γάλλο Καθηγητὴ J. Dausset, Βραβεῖο Nobel Ἰατρικῆς 1980, μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας καὶ τὸν Ἀμερικανὸ καθηγητὴ τοῦ Παν/μίου Harvard τῶν Η.Π.Α. W. A. Haseltine, Πρόεδρος τῆς "Human Genome Sciences Inc." καὶ μὲ συντονίστρια τὴν πρύτανι τῆς Σορβόννης καὶ Βυζαντινολόγο Ἑλένη Γλύκατζη-Αρβελέρ.
3. Περιοδικὸ "Science" «Πίνακας 16.000 γονιδίων» Καθημερινὴ 25-10-1996.
4. «Ἡ διβλιοθήκη τῶν γονιδίων» Herald Tribune - Καθημερινὴ 16-1-1994.
5. Διον. Καραλῆς, Καθηγητῆς Καρδιολογίας στὸ Ἰατρικὸ Παν/μιο τοῦ Σικάγου τῶν Η.Π.Α. «Θεραπεία γονιδίων», Βῆμα 20-9-1992.
6. «Τεχνητὴ διόρθωσι σπέρματος διχάζει τοὺς ἐπιστημονες» Καθημερινὴ 12-6-1994.
7. Βλ. Forum παραπ. πρότασι τῆς Γλύκατζη-Αρβελέρ πρὸς τὴν UNESCO νὰ περιληφθεῖ ἄρθρο πὸν νὰ ὀρίζει ὅτι «ὁ κάθε ἀνθρώπος ἔχει δικαίωμα στὸ σεβασμὸ τῆς φυσικῆς, τῆς ψυχικῆς καὶ τῆς γενετικῆς του ἀκεραιότητος. Δὲν μπορεῖ κανένας μέρος τῆς ὄντοτητος ἀνθρώπου νὰ γίνῃ ἀντικείμενο ἐμπορίου, οὐτὲ μπορεῖ νὰ ἀλλοιωθεῖ ἡ γενετικὴ κληρονομία παρὰ μόνον γιὰ λόγους θεραπευτικοὺς καὶ μετὰ τὴν καθαρὴ συγκατάθεσι τοῦ ἐνδιαφερομένου».
8. «Νομικὴ προστασία τῶν βιοτεχνολογικῶν ἐφευρέσεων». Αἰκατερινῆς Κατοικῆ, Δικηγόρου, Νομικὸ Βῆμα 1995, 631.
9. «Τὸ θαῦμα τῆς κλωνοποίησης» Στ. Ἀλαχιωτῆς, Καθηγητῆς Γενετικῆς τοῦ Παν/μίου Πατρῶν, Βῆμα 12-5-1996.
«Ἡ ἠθικὴ προέκτασι τῆς κλωνοποίησης» τοῦ ἰδίου, Βῆμα 26-5-1996.
«9 ἐρωτήσεις-ἀπαντήσεις γιὰ τὴν κλωνοποίηση» τοῦ ἰδίου, Βῆμα 2-3-1997.
10. «Κλωνισμὸς. Ὑπάρχει ἀκόμα ἀρκετὸς χρόνος νὰ φοβηθοῦμε;» Νικ. Ζάγκρης, Καθηγητῆς τοῦ Τμήματος Βιολογίας τοῦ Παν/μίου Πατρῶν, Ἐλευθεροτυπία 31-3-1997.
11. «Στὸ Ρόσλιν ἀνοῖξαν οἱ ἀσχοὶ τοῦ Αἰόλου» Time-Καθημερινὴ 9-3-1997.
12. «Ὅχι στὴν προεπιλογὴ τοῦ φύλου. Στὴν Ἀθῆνα ἡ δεύτερη Εὐρωπαϊκὴ κλινικὴ» Καθημερινὴ 16-6-1993.
«Προκαθορισμὸς τοῦ φύλου τῶν ἐμβρύων» Καθημερινὴ 18-8-1992.
13. Τσιμὴν Κριάρη-Κατράνη, Λέκτωρ Παντείου Παν/μίου. Δικηγόρος. «Βιοϊατρικὲς ἐξελίξεις καὶ Συνταγματικὸ Δίκαιο. Συνταγματικὰ θέματα σχετικὰ μὲ τὶς μεθόδους ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς καὶ τὶς ἐφαρμογὲς τῆς γενετικῆς» Ἐκδόσεις Σάκουλα, Θεσ/νίκη 1994.
14. Δ. Λιαρομμάτης «Ἡ ἀμβλωσι ὡς πρόβλημα τοῦ δικαίου». «ΑΚΤΙΝΕΣ», Μάιος 1986. σελ. 141.
15. Δ. Λιαρομμάτης «Τὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ Χριστιανισμὸς» «ΑΚΤΙΝΕΣ», Ἰούνιος 1996, σελ. 192.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΦΩΣ»

Αὐτὸν τὸν μῆνα συμπληρώθηκε μισὸς αἰώνας ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ συλλόγου «τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς». Ἡ ἴδρυση τοῦ συλλόγου αὐτοῦ ἀνάγεται σὲ δύσκολες γιὰ τὸ ἔθνος μας ἐποχὲς καὶ ἐξ αἰτίας τῆς κρισιμότητος αὐτῆς συνεστήθη καὶ αὐτό. Ψυχὴ καὶ ἰθύνων νοῦς τοῦ Ε.Φ. ὑπῆρξε καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης. Ἐπειδὴ κατὰ καιροὺς βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες, ἂν δὲν εἶναι κακόβουλες, ὀφείλονται ἐν πολλοῖς καὶ σὲ ἄγνοια τῶν ἐκφραστῶν των καὶ σὲ λανθασμένη ἐκτίμησιν τῶν τότε περιστάσεων, κρίνεται σκόπιμο νὰ ἐκτεθοῦν σὲ συντομία οἱ συνθήκες ἰδρύσεως τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτός», οἱ προθέσεις τῶν ἰδρυτῶν του καὶ ἡ δρᾶσις του.

Εἶναι γνωστὴ σὲ γενικὰς γραμμὰς ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους μας τὴν κρίσιμην περίοδον 1942-49, ὅποτε παράλληλα μὲ τὶς φοδερὰς συνέπειας τῆς τετραετοῦς τριπλῆς ἐχθρικής κατοχῆς καὶ τῶν ἐν γένει ἐπιπτώσεων τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ἐξελίσσειται σὲ τρεῖς γύρους -κατὰ τὴν αὐτᾶρσιν ὀρολογία τῆς ἐπαναστατημένης ἀριστερᾶς- ἡ κομμουνιστικὴ ἐπίθεσις γιὰ τὴν βίαιη κατάληψιν τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἐπὶ τῆς χώρας μας τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου».

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνοπλὴν μορφήν του διεξάγεται καὶ ἐπὶ τὸ ἰδεολογικὸ πεδίο. Μία ἔντονη καὶ συστηματικὴ προπαγάνδα σὲ πόλεις καὶ χωριά ἐν ὀνόματι τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν ἀσκεῖται ἀπὸ ἔμπειρους καθοδηγητὰς καὶ μὲ ἄφθονον ἔντυπον ὕλικόν, μὲ ἀποτέλεσμα ἕνα τμῆμα τοῦ ἀνυποψίαστου λαοῦ νὰ παρασύρεται πρὸς τὶς μαρξιστικὰς ἰδέας, ἐνῶ ἡ ἀντίπαλη παράταξις, ποὺ ἐξέφραζε καὶ τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τῶν πολιτῶν νὰ ἐμφανίζεται ἰδεολογικὰ ἄοπλη. Αὐτὴ ἡ σοβαρὴ ἔλλειψις σὲ μᾶς τέτοιαις μορφῆς ὀλοκληρωτικῆς σύγκρουσις ἐπισημαίνεται

ἀπὸ τὸν Ἀνώτατον Ἀρχοντα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν Βασιλέα Παῦλον, γεγονὸς ποὺ τοῦ γεννᾷ τὴν ἀνησυχία γιὰ τὴν ἐκδασιν τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνα καὶ ἀναζητεῖ στηρίγματα, ἔξω ἀπὸ τὰ πολιτικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα καὶ σὲ αὐτὴν τὴν κρίσιμην περίοδον κατετρώχοντο ἀπὸ τὶς γνωστὰς μικροκομματικὰς τῶν φιλονικίαις, καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσία, ποὺ καὶ αὐτὴ ἔχει ἀνάγκη ἐνὸς σαφῶς ἰδεολογικοῦ προσανατολισμοῦ.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ νεοελληνικὸν χριστιανικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον κατηρθύνετο ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα Θεολόγων «ΖΩΗ», ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν κοινωνία, ἀπ' ἐνὸς γιὰ τὴν πνευματικὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν ἀνιδιοτέλειαν τῶν πρωτεργατῶν του καὶ ἀπ' ἑτέρου γιὰ τὴν ἀπήχρησιν ποὺ εἶχε ἐπὶ τὴν λαϊκὴν ψυχὴν καὶ ἰδιαίτερα ἐπὶ τὴν νεότητάν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἔργου ποὺ ἀνέπτυξε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐχθρικής κατοχῆς. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος ἐστράφησαν τὰ Ἀνάκτορα τότε ἀναζητῶντας τὶς πνευματικὰς ἐκείνας δυνάμεις, οἱ ὁποῖαι θὰ ἐκάλυπτον τὴν ἰδεολογικὴν πλευρὰν τοῦ διεξαγόμενου ἐθνικοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου ἐντάξεως τῆς χώρας μας ἐπὶ τὸν ἀνατολικὸν συνασπισμὸν καὶ τὴν ἀπόσπασιν ἐθνικῶν ἐδαφῶν γιὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ «ἀνεξάρτητου μακεδονικοῦ κράτους».

Εἶναι γνωστὸ τοῖς πᾶσι ὅτι ἡ ἰδεολογία τὴν ὁποῖαν ἐπροπαγάνδιζε ἡ ἐπαναστατημένη ἀριστερὰ εἶχε ὡς ὑπόβαθρον μίαν κοσμοθεωρίαν ὑλιστικὴν, ἀθεϊστικὴν μὲ συνέπειαν ἐπὶ τὰς χώρας ὅπου εἶχε ἐπιβληθεῖ τὸ κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα τοῦ λεγομένου ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία νὰ βρισκεται σὲ ἀπροκάλυπτον ἢ καὶ ἀφανῆ διωγμὸν, γεγονὸς ποὺ ἐπέβαλε τοὺς πιστοὺς τὴν ἀγωνιστικὴν τῶν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἐπιβουλευσόμενων τῶν θρησκευτικῶν τῶν ἐλευθερίαις.

Ειδικότερα για τὸν τόπο μας καὶ τὴν περίοδο ἐκείνη θὰ πρέπει νὰ ὑπομνησθεῖ ὅτι ἡ μαρξιστικὴ διανόηση εἶχε ἐπισημάνει τὴν δυναμικὴ παρουσία τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος καὶ εἶχαν δημοσιευθεῖ τότε μεταξύ τῶν ἐτῶν 1945-47 στὴν «Κομμουνιστικὴ Ἐπιθεώρηση» καὶ «Σοσιαλιστικὴ Ἐπιθεώρηση» βιασιότατες ἐπιθέσεις γιὰ τὸ ἔργο τῶν «Ἀκτίνων» καὶ τὴν «Διακήρυξη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» τὴν ὁποία ἐχαρακτήριζαν ὡς τὴν «χριστιανικὴ ἀπολογητικὴ τῆς καπιταλιστικῆς παρακμῆς».

Αὐτὲς οἱ ἀντιδράσεις προκάλεσαν τὴν συγγραφή ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Τσιριντάνη ἐνὸς ἄρθρου μὲ τίτλο «Ἔνα ξεκαθαρίσμα», τὸ ὁποῖο ἐδημοσιεύθηκε στὸ τεῦχος «Ἀκτίνες» τὸν Ἰούνιο τοῦ 1946 (καὶ περιελήφθηκε στὸ τεῦχος «Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ», τὸ ὁποῖο ἐξέδωσαν οἱ ἐκδόσεις «Δαμασκός» τὸ 1947). Στὸ ἄρθρο αὐτό, τὸ ὁποῖο εἶναι γραμμένο μὲ ὕφος γλαφυρὸ καὶ συνάμα ἱπποτικὸ ἔναντι τῶν ἰδεολογικῶν ἀντιπάλων, γίνεται μιὰ σαφὴς ἰδεολογικὴ τοποθέτηση καὶ διευκρινίζεται ὅτι: «Ἀπὸ πέννα αὐθεντικὴ καὶ ἀπὸ τοὺς αὐθεντικώτατους ἐρμηνευτὲς τῆς κομμουνιστικῆς θεωρίας ἔχει ξεκαθαρισθεῖ. Κοσμοθεωρία τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ὁ ὕλισμός, ὁ διαλεχτικός ὕλισμός... Καὶ δὲν ὑπάρχει σὲ αὐτὸν χώρος γιὰ πίστη σὲ ἀνώτατο Δημιουργό, σὲ ψυχὴ, σὲ πνεῦμα, σὲ πνευματικὸ κόσμο. Ὅ,τι λέμε πνεῦμα -λένε πάλι τὰ αὐθεντικὰ κείμενα τοῦ κομμουνισμοῦ- εἶναι ἀπλῶς τὸ ἀνώτερο προϊόν τῆς ὕλης πού σκέφτεται... Αὐτὸ τὸ δόγμα τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ ὁποιοῦδήποτε ὕλισμοῦ ὅσο ὑπάρχει σὰν θεμέλιο ἀδιάσειστο γιὰ τὴν κομμουνιστικὴ κοσμοθεωρία, εἶναι τὸ πεδίο μιᾶς ἀπανστης πάλης ἀνάμεσα σὲ Χριστιανισμὸ καὶ κομμουνισμό».

Πῶς ὅμως ἐννοοῦσε τὴν πάλη αὐτὴν ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης; Μᾶς τὸ λέει σὲ ἄλλη παράγραφο τοῦ ἰδίου ἄρθρου: «Γύρω ἀπὸ τὸν κομμουνισμό γίνεται ἀγώνας πού ἔχει χαρακτῆρα πολιτικὸ, οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ, ἐθνικὸ, διεθνή ἴσως ἀκόμη. Καὶ ἐμεῖς δὲν θέλομε οὔτε νὰ ὑποθεθεῖ καν πὼς παίρνουμε μέρος στὸν πολιτικὸ αὐτὸν ἀγώνα. Δὲν

θέλομε συμμαχία μὲ τοὺς πολιτικούς τοῦ ἀντιπάλου. Μονομαχία θὰ θέλαμε στὸ δικό μας πεδίο, τὸ πνευματικὸ πεδίο, μονομαχία μὲ ὄπλα μας τὴν χριστιανικὴ Πίστη καὶ τὴν Ἀγάπη, μὲ σκοπὸ μας ὄχι τὴν καταστροφή παρὰ τὴν διαφώτιση καὶ μ' αὐτὴν τὴν εὐεργεσία τοῦ ἀντιπάλου μας».

Κι ὅταν μετὰ ἀπὸ δύο περίπου ἔτη, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1948, ὁ ἐνοπλος ἀγώνας μεταξύ τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λεγομένου «Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ τοῦ Κ.Κ.Ε.» πῆρε δραματικὸ χαρακτῆρα καὶ ἐκινδύνευαν οἱ ἐλευθερίες τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἀκεραϊότητα τῆς πατρίδας, τότε ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης μὲ τὸ ἐκλεκτό του ἐπιτελεῖο πῆραν ἐνεργώτερο μέρος στὴν πάλη αὐτή, στὴν ἴδια πάντα γραμμὴ τοῦ ἰδεολογικοῦ διαφωτισμοῦ τοῦ μαχομένου ἔθνους, μὲ τὴν ἴδρυση καὶ τὴν δραστηριοποίησίν των στὸν σύλλογο «τὸ Ἑλληνικὸ Φῶς», ἀνταποκρινόμενος στὴν βασιλικὴ πρόσκληση.

Εἰς τὸ πρῶτο Διοικητικὸ Συμβούλιον τοῦ Ε.Φ. μετὰξὺ τῶν ἄλλων μετεῖχαν καὶ οἱ ἀείμνηστοι καθηγηταὶ Μ. Γερουλάνος, Στ. Πλακίδης, Γ. Ράμμος, Ἀλ. Τσιριντάνης, Δημ. Κωτοάκης καὶ ἄλλοι.

Ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης παρουσιάζοντας τότε, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1948 ἀνήμερα τῆς ἐορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στοὺς συνεργάτες τοὺς τὸ ἔργο αὐτό, μετὰξὺ ἄλλων εἶπε καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Δὲν ἔχομε καμμιὰν ἀνάγκη νὰ καταρτίσομε τώρα ἐπείγοντως καὶ ἐκ τοῦ προχείρου μιὰ νέα κοσμοθεωρία, ὅπως φαίνεται νὰ νομίζουν μερικοί. Τὴν ἔχομε ἔτοιμη. Εἶναι ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία τοῦ ζωντανοῦ ἔθνους, εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας. Χιλιάδων χρόνων σοφία, σὲ θανιασθὴ σύνθεση, μᾶς τὴν ἐτοίμασαν. Μαρτύρων αἷμα μᾶς τὴν ἐφύλαξε ἀπὸ τὸν διώκτη. Γενεῶν ἀγῶνες τὴν ἔφεραν ὡς ἐμᾶς. Αὐτὴ ἡ κοσμοθεωρία μας, συγκεκριημένο σύστημα ἐννοιῶν, ριζωμένη στὴν αἰωνιότητα, νιώθει καὶ θεραπεύει τῆς στιγμῆς τίς ἀνάγκες, μιλά στὸν στοχαστὴ γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ παντός, μιλά στὴν μάνα γιὰ τὴν ἀρρώστεια τοῦ παιδιοῦ τῆς, δείχνει στὸν ἐργάτη τὸν δρόμο τῆς ἀνόδου, ἐνάγει τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς συνετοὺς σὲ μιὰ ἐνότητα

ἀδιάσπαστη μὲ τοὺς ἀπλοϊκοὺς καὶ ταπεινοὺς. Τονώνει τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὸν κατοχυρώνει ἀπὸ τὰ ὑλιστικὰ σωθινιστικὰ μορφώματα ποὺ εἶδαμε στὸν ἐξωχριστιανικὸ πατριωτισμὸ τῶν διαφόρων φασισμῶν ὄλων τῶν χρωμάτων τῆς ἰριδας. Εἶναι ὁ ἀντίπαλος τῶν αἰῶνων ποὺ ἐπέρασαν, εἶναι τὸ σύνθημα γιὰ τοὺς αἰῶνες ποὺ θὰ ἔλθουν, εἶναι τὸ καμάρι τοῦ Γένους. Εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δίνει στὴν Ἑλλάδα μας μία προνομιοῦχο θέση στὸν παγκόσμιο πολιτισμὸ».

Αὐτὰ τὰ μηνύματα, αὐτὲς οἱ ἀλήθειες, σὲ ὥρες κρίσιμες γιὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου, ἔπρεπε νὰ φθάσουν στὸν μαχητὴ τῶν προσώπων, στὸν ταλαιπωρημένο κάτοικο τῆς ὑπαίθρου, στὸν Ἕλληνα τῶν μετόπισθεν, προκειμένου νὰ τὸν ἐνισχύσουν ψυχικά, γιὰ νὰ ἀνθῆξει.

Τὸ ἐκτεταμένο αὐτὸ ἔργο διαφώτισεως τὸ «Ἑλληνικὸ Φῶς» τὸ ἔφερε σὲ πέρας μὲ τὶς δικῆς του ἐθελοντικὲς δυνάμεις, ποὺ διέθετε ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν συνεργασία ἄλλων σωματείων, ὀργανώσεων καὶ ὀργανισμῶν ποὺ πρόθυμα ἀνταποκρίθηκαν στὸ προσκλητήριο τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ ἀγῶνα. Ἡ κυριωτέρα ὁμως δύναμη συνεργασίας προήρχετο ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «ΖΩΗ», τὰ ὁποῖα ὡς ἱεροκλήρυκες τῶν διαφόρων Μητροπόλεων εἶχαν ἀναπτύχθει σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν χώρα καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ μέλη τῶν συνεργαζομένων χριστιανικῶν σωματείων ὁ Ἀπόστολος Παῦλος».

Ὅπως ἀναγράφεται σὲ εἰδικὸ φυλλάδιο μὲ τίτλο «Κριτικὴ ἀνασκόπηση τοῦ ἔργου τοῦ “Ἑλληνικοῦ Φωτός”» (ἔκδοση συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς», Ἀθήνα 1990): «Ἐπέρασαν τὸ 1.000.000 τὰ ἀντίτυπα τῶν δέκα διαφημιστικῶν φυλλαδίων, ποὺ ἐκυκλοφόρησαν -μερικὰ δὲ καὶ στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα- γιὰ τὴν τόνωση τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐνημέρωση τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης».

Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται:

-Τὸ βασικό: «Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους»- καὶ στὰ ἀγγλικά: Facing the struggle of the nation.

-«Ἐνα γράμμα στὸν Ἕλληνα στρατιώτη»

- «Ἐλευθερώστε τὰ παιδιά μας ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα» καὶ στὰ ἀγγλικά: Save the children of Greece from abduction.

- «Διατὶ ἀγωνιζόμεθα - ἕνα γράμμα στὸν Ἕλληνα τῶν μετόπισθεν» - καὶ στὰ ἀγγλικά: Why Greece is still fighting.

- Ὅμιλιες ἐθνικοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος

- Κύκλοι ἐθνικοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος

- «1940-1950: Δέκα χρόνια ἀγῶνων καὶ θυσιῶν» - καὶ στὰ ἀγγλικά: 1940-1950 Greece is fighting for civilization.

Ἐξ ἄλλου τὸ «Ἑλληνικὸν Φῶς» ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ ὠργάνωσε εἰδικὲς εὐκαιριῆς διαρκείας τριῶν ἡμερῶν τὶς ὁποῖες παρακολουθοῦσαν ἐκ περιτροπῆς τὰ στελέχη τοῦ στρατεύματος ἀπὸ τὴν ἀνωτάτη ἡγεσία αὐτοῦ μέχρι τῶν νεωτέρων ἐπιτελικῶν ἀξιωματικῶν. Σκοπὸς τῶν εὐκαιριῶν αὐτῶν ἦταν ἡ ἐνημέρωση αὐτῶν ἐπὶ βασικῶν κοσμοθεωρητικῶν θεμάτων, ὅπως:

- Τί εἶναι ἱστορικὸς ὕλισμος - ἡ κοσμοθεωρία τοῦ κομμουνισμοῦ.

- Ὁ Χριστιανισμὸς ὡς κοσμοθεωρία, ὡς πολιτισμὸς, ὡς ρεαλισμὸς, ὡς περσοναλισμὸς.

- Τὸ κοινωνικὸ ζήτημα (Πῶς ἐμφανίζεται - Καπιταλισμὸς - Σοσιαλισμὸς - Κομμουνισμὸς - Κριτικὴ ἐπισκόπηση)

- Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἰατρικῆς ψυχολογίας, καθὼς καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα θέματα καὶ φλέγοντα προβλήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τὸ ἔργο ὁμως τοῦ συλλόγου «τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς» δὲν ἐξαντλεῖτο σὲ ἐνημερωτικὲς διαλέξεις καὶ στὴν κυκλοφορία ἔστω καὶ σὲ ἐντυπωσιακοὺς ἀριθμοὺς κατατοπιστικῶν γιὰ τὶς περιστάσεις φυλλαδίων, ἀλλὰ εἶχε καὶ πρακτικὸ χαρακτῆρα κατὰ τὴν παράδοση ἀναλόγων μὲ τὴν Πρόνοια Οἰκογενειῶν Στρατευμένων τοῦ πολέμου 1940-41. Ἡ ἐπισκέπτρια κυρία ἦ δεσποινὶς ἔτρεχαν ἀκούραστες μὲ στοργή, μὲ σύνηση, μὲ πρωτοβουλίες, ποὺ δὲν ὑπηγόρευε καμμιὰ ὑπηρεσιακὴ ὑποχρέωση, γιὰ νὰ συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὶς οἰκογένειες τῶν μαχομένων στρατιωτῶν ἐπιλύοντας ποικίλα θέματα νομικῆς καὶ διοι-

κητικής φύσεως, προσφέροντας ιατρικές υπηρεσίες, εξευρισκοντας εργασία σε άνεργους, διατηρώντας τακτική αλληλογραφία με τους μαχητές του μετώπου. Ο αριθμός τέτοιων εξυπηρετήσεων υπερβαίνει τις 300.000.

Και όλο αυτό το έργο συντελέστηκε με έθελοντική εργασία και ανιδιοτέλεια, χωρίς απώτερες επιδιώξεις και προεγγραφές για μελλοντική έκμετάλλευση στον πολιτικό στίβο. Τούτο ήταν σαφές ως καταστατική αρχή, όπως διατυπώθηκε σε ειδικό φυλλάδιο που συνόδευε το καταστατικόν του συλλόγου. Έκει αναγράφεται: «*Πλήρης και σαφής χωρισμός από της πολιτικής. Τούτο όχι μόνον υπό την έννοια ότι το έργο του Σωματίου θα διεξάγεται μακράν πάσης κομματικής ανάμιξης, αλλά και υπό την έννοια ότι πρέπει να αποφευχθῆ και ἡ διὰ της πλαγίας ὁδοῦ διείσοδος της πολιτικής, ἀκόμη και ἡ δημιουργία ὑπονοιῶν περι τοιαύτης διεισόδου*».

***

Ἡ ἀνάληψη ἐκ μέρους τοῦ καθηγητοῦ Ἀλέξ. Τσιριντάνη καὶ τῶν συνεργατῶν του αὐτῆς τῆς πρωτοβουλίας κατακρίθηκε ἐπιεικῶς ἀπὸ τοὺς κύκλους ἐκείνους καὶ τῶν συνοδοιπόρων τους, τῶν ὁποίων ἡ στρατιωτικὴ ἦττα τοῦ λεγομένου «*Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ*» τὸν Αὐγούστο τοῦ 1949 διέψευσε τὶς προσδοκίαις τους γιὰ τὴν βίαιη κατάκτηση τῆς ἐξουσίας. Καὶ ἡ κατάκριση αὐτῆ ἀναφέρεται στὴν συνεργασία του μετὰ τὰ Ἀνάκτορα καὶ στὴν κατὰ τὴν ἀποψὴ των στήριξη τοῦ κεφαλαίου.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου σημείου θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Βασιλεὺς ἦταν ὁ νόμιμος Ἀνώτατος Ἀρχὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, τὴν νομιμότητα δὲ αὐτὴν οὐδὲν πολιτικὸν κόμμα τῆς Βουλῆς τῆς περιόδου ἐκείνης καθὼς καὶ τῶν ἐπομένων (μηδὲ ἐκείνων τὰ ὁποῖα στὸ δημοψήφισμα τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1946 εἶχαν ταχθεῖ κατὰ τῆς Βασιλείας) εἶχε ἀμφισβητήσει, πλὴν τοῦ ἐν ἀνταρσίᾳ εὐρισκομένου Κομμουνιστικοῦ κόμματος καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως ἐξέφραζε τότε τὴν

ἐνότητα καὶ τὴν βούληση τῆς πλειοψηφίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν κομμουνιστικὴ ἐπιδρομὴ.

Ἐξ ἄλλου ἡ συνεργασία αὐτὴ δὲν εἶχε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν στελεχῶν τοῦ «*Ἑλληνικοῦ Φωτός*» καμμιὰ ἄμεση ἢ μελλοντικὴ ιδιοτέλεια καὶ ὑστεροβουλία, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, γιὰ τὴν μετοχὴ των στὴν ἄσκηση ὁποιασδήποτε ἐξουσίας, κοινωνικὴ προβολὴ καὶ ἄλλα παρόμοια, δεδομένου ὅτι ἐπρόκειτο περὶ καταξιωμένων προσώπων τόσοσιν στὸν χῶρο τῆς ἐπιστήμης, ὅσον καὶ στὸν χῶρο τῆς ἑλληνικῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας.

Δεύτερον εἶναι προφανὴς ἡ νοοτροπία τῶν ὁπαδῶν τῆς μαρξιστικῆς ἰδεολογίας νὰ θεωροῦν συμμάχους καὶ ὑπηρετές τοῦ κεφαλαίου, ὅσους δὲν συμφωνοῦν καὶ δὲν ἀσπάζονται τὶς δικές τους ἀπόψεις. Μία τέτοια μονομερὴς ἀντίληψη τοὺς εἶναι ἰδιαίτερα προσφιλῆς, προκειμένου νὰ ἀμφισβητήσουν καὶ νὰ ἐξουδετερώσουν μία ἀντικειμενικὴ κριτικὴ τῆς δικῆς τους δογματικῆς καὶ μονόπλευρης ὑλιστικῆς θεωρήσεως τῆς ἱστορίας, τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν λαῶν.

Πέραν ὁμως τούτων ἡ ἀποτυχία καὶ στὸν κοινωνικὸ καὶ στὸν οἰκονομικὸν τομέα τῶν καθεστώτων τοῦ λεγομένου «*ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ*» δικαίῳ ἐκ τῶν ὑπέρων ὅλους ὅσους πῆραν ἐνεργὸ θέση στὴν πάλη γιὰ τὴν ἀντίκρουση τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιβουλῆς.

Θὰ πρέπει προσέτι νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης ἦταν πάντοτε εὐαισθητοποιημένος στὰ θέματα κοινωνικῆς δικαιοσύνης. «*Ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη -γράφει εἶναι καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ πρόσταγμα. Χωρὶς τὴν ἐπιδιώξῃ τῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθεῖ γνήσιος ἀνθρωπισμός. Ἀλλὰ ἡ ἐπιδιώξῃ αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινής. Ὅχι "διὰ νὰ κτυπήσωμεν τὸν κομμουνισμόν". Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἴμεθα ὄντως ἀνθρώποι... Καὶ γιὰ νὰ εἴμεθα ὄντως ἀνθρώποι, δὲν πρέπει νὰ τρώγομε ἥσυχοι τὸ ψωμί μας, οὔτε νὰ κοιμώμεθα ἥσυχοι, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει κοινωνικὴ δικαιοσύνη*» (Ἀνθρωπισμός, τεύχος Δ', σελ. 38). Ἀλλὰ συ-

νάμα ἐπίστευε ὅτι ἡ προλεταριακὴ κομμουνιστικὴ ἐπανάσταση μὲ τὴν ὑλιστικὴ τῆς θεμελίωση δὲν συμβάλλει σὲ τίποτε οὐσιαστικὸ στὴν ἐδραίωση τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἀφοῦ ξεριζώνει περισσότερο ἀπὸ ὅσα σπέρνει καὶ ἀφοῦ γκρεμίζει περισσότερα ἀπὸ ὅσα κτίζει, παγιδεύει σχεδὸν πάντοτε ἐκείνους πού πιστεύουν ὅτι ἐλευθερώθηκαν. Γιατὶ ἐκεῖνος πού τοὺς ξεσηκώνει στηρίζεται ἐπάνω τους καὶ τοὺς πιέζει, τέλος συνθλίβει ὅσους λέει ὅτι ἐλύτρωσε.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ὑπομνησθεῖ ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, -ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης- ὁ Σόλων εἶχε θεοπίσει νόμον ὁ ὁποῖος ὄριζε ὅτι «ὅς ἂν στασιαζούσης τῆς πόλεως μὴ θῆται τὰ ὄπλα μηδὲ μεθ' ἑτέραν, ἄτιμον εἶναι καὶ τῆς πόλεως μὴ μετέχειν». Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης στὴν «Ἀθηναίων Πολιτείαν» θεοσπίζοντας ὁ Σόλων τὸν νόμον αὐτὸν εἶχε τὴν πρόθεση νὰ ἐπιβάλλει κυρώσεις μόνον σὲ ἐκείνους πού μένουν οὐδέτεροι ἀπὸ ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορία ἀπέναντι τῆς χώρας των.

Βεβαίως στὴν προκειμένη περίπτωσις ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης δὲν παίρνει θέση -ὅπως θέλουν οἱ ἀριστεροὶ ἐπικριτὲς του- ὑπὲρ τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλὰ θεωρεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν πολεμικὴ αὐτὴ σύγκρουσι, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας ἐπρεπε παράλληλα πρὸς τὸ ἔργο ἀνοικοδομήσεως τῶν ὑλικῶν ἐρειπίων πού εἶχαν ἀφήσει ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος καὶ στὴ συνέχεια ἡ ἐθνικὴ περιπέτεια τῆς περιόδου 1946-49 καὶ τῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κρατικῶν μηχανισμοῦ, νὰ ὑπάρξει ὁ ἀντίστοιχος πνευματικὸς ἀγών, γιὰ τὴν ἐπαναθεμελίωση τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους στὶς χριστιανικὲς ἀρχές, προκειμένου νὰ προκύψει μιὰ Καινούργια Ἑλλάδα καὶ νὰ μὴν πάει χαμένο τὸ αἷμα πού χύθηκε στὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Σὲ ἓνα μεταγενέστερο ἄρθρο του, πού δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Συζήτησις» τὸ ἔτος 1962 μὲ τίτλο: «Χάνει ἔδαφος ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ», ἐξετάζοντας τὴν περίοδο ἐκείνη τὴν πορεία τοῦ διεθνοῦς κομμουνισμοῦ, ἐκφράζοντας πάγιες θέσεις ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς

γράφει: «Ὁ μὲν κομμουνισμὸς ὡς θεωρία, ὡς ἰδεολογία, ὄχι ὡς ἀτομικὴ δόμωβα, χάνει ἀναμφισβητήτως καὶ ὁλονὲν ἔδαφος εἰς ὅλον τὸν ἐκτὸς τοῦ παραπετάματος κόσμον. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀπώλεια δὲν εἶναι ἀποφασιστικὴ, διότι δὲν ὑπάρχει ἐκεῖνος πού θὰ κερδίζει τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ὁ κομμουνισμὸς χάνει. Νὰ τὸ κερδίζει θετικὰ, δημοουργικὰ, νὰ τὸ ἀξιοποιεῖ σὲ μιὰ νέα ἀγωνιστικὴ δημιουργία, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ ἀντιπαραταχθεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τὴν ὁποίαν προπαγανδίζει ὁ κομμουνισμὸς».

Καὶ ἐπειδὴ θεωρεῖ ὅτι ἡ ἔλλειψη πνευματικῶν ὑπόθεσθων στοὺς κόλλυπος τῶν ἀστικῶν κοινωνιῶν, τὶς καθιστᾷ ἀνικάνους νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν χρεωκοπίαν τοῦ κομμουνισμοῦ, προβάλλει τὴν ἀνάγκη ἐνὸς ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἔχει ἀπλῶς ἀντικομμουνιστικὸν χαρακτήρα ἀλλὰ θὰ ἀποτελεῖ πνευματικὴ δημιουργία. «Ὅσοι δὲν δέχονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μηχανή, ὅπως δέχεται ὁ κομμουνισμὸς, δὲν ἠμποροῦν νὰ θανατωθῶνται μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ σωθοῦν μὲ μηχανικὴ ἀναγκαιότητα, ἐκ μόνου τοῦ λόγου ὅτι ὁ κομμουνισμὸς χάνει ἔδαφος καὶ ὁ καπιταλισμὸς τοῦ 19^{ου} αἰῶνα εἶναι τῶρα "ἀρχεῖον". Μόνον νέα ζωὴ θὰ ἀποτελέσει τὴν λύση ἐκ βάθρων νέα. Καὶ τὴν ζωὴ αὐτὴν τὴν νέαν οὔτε ἡ μηχανὴ θὰ τὴν δώσει οὔτε ἡ ἐπικριτικὴ ἐπίκλησις σχημάτων ξεπερασμένων. Θὰ τὴν δώσει ὁ νέος ἄνθρωπος. Ὅπως τὸν ζητεῖ ἡ ἐποχὴ πού ἔρχεται. Ὅπως τὸν θέλει ὁ Οὐρανός. Ὅπως τὸν χρειάζεται ἡ γῆ» («Ἀνθρωπισμὸς» Β' Τόμ. σελ. 210-211, Ἐκδ. «Συζήτησις» Ἀθήνα 1995).

Αὐτὲς οἱ θέσεις τοῦ Ἀλέξ. Τσιριντάνη σχετικῆς μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ὑπέρθωσι τοῦ διλήμματος κομμουνισμὸς ἢ καπιταλισμὸς ὑπῆρξαν πάγιες, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού συντάξε τὸ ἄρθρο «Ἐνα ξεκαθάρισμα» (Ἰούνιος 1946), ἀπὸ τὰ χρόνια πού ἴδρυσε καὶ ὀργάνωσε τὸν σύλλογο «τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1948 καὶ στὶς τρεῖς δεκαετίες μετέπειτα μέχρι τὸν θάνατό του (1977) στὶς ποικίλες φάσεις τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς καὶ τῆς δικῆς του καθο-

δηγητικῆς πορείας. Καὶ οἱ θέσεις αὐτὲς διακινήθηκαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία του μὲ τὴν κατάρρευση τῶν καθεστώτων τοῦ λεγομένου «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» καὶ τὴν δέσμη τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν οικονομικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσει ὁ σύγχρονος κόσμος στὶς χῶρες τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς, θέσεις οἱ ὁποῖες συνοψίζονται κυρίως στὸ αἶτημα τῆς καλλιέργειας τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου, ὡς βασικῆς προϋποθέσεως γιὰ τὴν προαγωγή τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

***

Οἱ μακροχρόνιοι σκοποὶ τοῦ συλλόγου τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτὸς» γιὰ τὴν «σιμβο-

λὴν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ εἰδικώτερον ἢ μέρμινα διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἥθους τῆς Ἑλληνικῆς Νεολαίας, συμφώνως πρὸς τὰ Ἐθνικὰ ἰδανικὰ καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους» (ἄρθρον 2ον τοῦ καταστατικοῦ) εἶναι καὶ σήμερα ἄμεσου προτεραιότητος. Στὶς ἡμέρας μας ὁ Σύλλογος «τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς» μὲ τὶς ὑφιστάμενες πνευματικῆς του δυνάμεις σὲ συνεργασία μὲ συγγενικῆς πνευματικῆς κινήσεις ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐκπλήρωσίν των.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΦΛΟΓΙΤΣΕΣ ΚΑΥΤΕΣ

*Μεγάλῃ μέρᾳ Ἐκκλησία κατανυκτικὴ
ἀναμονὴ γιὰ τὴν Ἀκολουθίᾳ τῆ βραδινῆ.
Τὰ καντηλάκια μὲ φλογίτσες, πού ἀναπνδοῦν
ἀπλώνουν φῶς δοξαστικὸ καὶ τὶς ψυχὲς κεντοῦν.*

*Ψυχὲς ἄθροῦνε, σ' ἕνα πέταγμα πνευματικὸ,
πρὸς τ' ἄυλο τὸ φῶς, πλησιάζσμ' ἐσωτερικὸ.
Ἀλήθεια, πῶς νὰ βρῖσκει τέτοια δύναμη αὐτῆ,
φλογίτσα φτωχικὴ, μὰ τόσο διαπεραστικὴ;*

*'Αλλ' ὅμως ἐξ' ἀπ' τὸ ναό, εἶν' ἄλλο σκηνικὸ.
Στὴν πόλῃ τὴν κατάφωτῃ, ἀδιάφοροι πεζοὶ
χωρὶς νὰ νιώθουν πουθενά τὸ φῶς τ' ἀληθινὸ
περιδιαβαίνουν δρόμους καὶ σοκάκια μοναχοί!*

*Μὰ ὄλοι σεῖς πού εἴστε τώρα μέσα στὸ Ναὸ
προσέξτ' ἀκόμη τίποτα δὲ εἶν' ὀριστικὸ.
Στὴ μάχ' αὐτῆ μὲ τὸ κακὸ, καὶ σήμερα καὶ χθές,
χαμέν' ἢ νικητὲς ὑπάρχουν καὶ ἀπ' τὶς δυὸ μεριές!*

Ε.Λ.Κ.

ΛΑΜΠΑΔΗΦΟΡΟΙ

Ὁδεύουμε καί πάλι πρὸς τὸ Πάσχα. Καί θὰ ἦταν χρήσιμο ν' ἀφήσουμε γιὰ λίγο τὴν ἐπι-
καιρότητα καί νὰ σταθοῦμε στὸ Μεγάλο Γε-
γονός. Τὸ γεγονός πού ἐσφράγισε τὴν ἱστο-
ρία τοῦ κόσμου. Τὴ ζωὴ. Τὴν αἰωνιότητα. Μᾶς
βοηθοῦν σ' αὐτὸ ἡ ὑμνογραφία καί τὰ ἀνα-
γνώσματα ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου.

«*Ἀναστάσεως ἡμέρα λαμπρυνθῶμεν λαοί,
Πάσχα Κυρίου Πάσχα*». Γιὰ νὰ δοῦμε ὅμως
τὸ ἀπρόσιτο φῶς τῆς Ἀναστάσεως, πρέπει νὰ
καθαρίσουμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.
Ἄς μὴ διστάσουμε νὰ ποῦμε τὴ λέξη. Ἡ συ-
ναίσθηση τῆς ἁμαρτίας εἶναι τὸ μέγιστό μας
προνόμιο. Καί ἡ προϋπόθεσις γιὰ τὴν ἀπαλ-
λαγὴ μας ἀπὸ αὐτήν.

Γιὰ τὴν ἐκούσια θυσία τοῦ Χριστοῦ καί
τὴν Ἀνάστασή Του μᾶς λένε τὰ τροπάρια.
Ἔνα ἀπ' αὐτὰ ἀναφέρεται στὰ σύμβολα τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης πού ἦταν *«προτύπωμα
καὶ σκιά»* τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Χριστοῦ στὸν κό-
σμο καί τοῦ λυτρωτικοῦ Του ἔργου.

Ὁ εἰρμός τῆς ζ' ὠδῆς θεολογεῖ γύρω ἀπὸ
τὸ Πάθος. Τὰ τροπάρια ὑμνοῦν τὴν Ἀνάστα-
ση, καθὼς καί ὁ εἰρμός τῆς η' ὠδῆς, μὲ ποιη-
τικὸ οἶστρο. Ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως εἶναι
*«ἡ κλητὴ καὶ ἁγία. Ἡ μία τῶν Σαββάτων, ἡ
βασιλεὺς καὶ κυρία. Ἡ ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν. Ἡ
πανήγυρις τῶν πανηγύρεων»*.

Ὁ ἱερός ἐνθουσιασμός τοῦ ὑμνωδοῦ φθά-
νει στὸ κατακόρυφο. Εἶναι Πάσχα! Τὸ σαλ-
πίζει σὲ ὅλους τοὺς τόνους μὲ τὴν μεγαλόφω-
νη σάλπιγγα τῆς ψυχῆς του καί τῆς τέχνης
του. Ἄς σταματήσουν τὰ δάκρυα. Ἄς πάψουν
οἱ θρηνοί. Ἡ λύπη δὲν ἔχει πιά θέση ἀνάμεσά
μας. Ἡ χαρὰ βασιλεύει. Ὁ Χριστὸς μᾶς λύ-
τρωσε. Εἶναι Πάσχα. Ἄνοιξαν γιὰ μᾶς οἱ πύ-
λες τοῦ Παραδείσου.

Ἡ πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν ἀναστάσιμη χαρὰ
καρδιά του δὲν θέλει νὰ σταματήσῃ τὸν μεγα-
λόπνοο ὑμνο τῆς. Καί κάνει τραγουδί τὰ ἱερά
καὶ πανευφρόσυνα βιώματά τῆς. Δὲν εἶναι σὰν
τὸ παλῆ ἑβραϊκὸ πάσχα τὸ Πάσχα αὐτό. Εἶ-
ναι *«Πάσχα ἱερόν. Πάσχα καινόν, ἅγιον. Πά-*

*σχα μυστικόν. Πάσχα πανσεβάσιμον. Πάσχα
ἁμιωμον. Πάσχα μέγα. Πάσχα τῶν πιστῶν»*.

Καλεῖ τὶς μυροφόρες νὰ γίνουν ἄγγελοι
χαρᾶς γιὰ τὴν Σιών, εὐαγγελιζόμενες τὴν
Ἀνάσταση. Καλεῖ κι ἐμᾶς νὰ γιορτάσουμε τὴν
μεγάλῃ ἡμέρα. Ἐνωμένοι μὲ τὴν ἀγάπη. Ἀδελ-
φοί μας, ἀκόμα καί αὐτοὶ πού μᾶς μισοῦν.
«Συγχωρήσωμεν πάντα τῇ Ἀναστάσει». Καί
ὄλοι μαζί, ἐνωμένοι, ἄς ψάλλουμε τὸν ὕμνο τῆς
χαρᾶς: **«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτω
θάνατον πατήσας, καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζῶν χαρισάμενος»**. Εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ στὴ
βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Πού δὲν θὰ ἔχῃ τέλος.

Καθὼς τελειώνει ἡ Θεία Λειτουργία τῆς
Ἀναστάσεως, ἀκούγεται ὁ περίφημος Κατη-
χητικὸς Λόγος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστό-
μου. Ἔνα κείμενο μοναδικό, σπάνιος ὁμορ-
φιᾶς, γεμᾶτο ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως,
τὴν ἀγάπη τῆς Ἀναστάσεως, τὴν θεολογία τῆς
Ἀναστάσεως. Τὸ χρυσοστόμα τῆς Ἐκκλησίας
μᾶς καλεῖ νὰ συμμετάσχουμε στὴν χαρὰ τοῦ
Κυρίου μας. *«Ἡ τράπεζα γέμει, τρουφήσατε
πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλη πει-
νῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς
πίστεως. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλοῦτου τῆς
χρηστότητος»*. Πανηγυρίζει τὴν κατάργηση
τοῦ θανάτου: *«Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον;
Ποῦ σου Ἄδη τὸ νεῖκος; Ἀνέστη Χριστὸς καὶ
οὐ καταδέβλησαι. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ πε-
πτώκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ χαι-
ρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ ζωὴ πο-
λιτεύεται. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ νεκρὸς οὐδεὶς
ἐν τῷ μνήματι»*. Ἔχει τέτοια ἐξαρση καί τέ-
τοια πληρότητα ὁ Λόγος αὐτός, καί τόση ἀν-
ταπόκριση στὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ
πνεῦμα τῆς ἀγάπης, πού εἶναι ματαιοπονία
κάθε προσπάθεια νὰ τὸν ἀποδώσῃ κανεὶς
χωρὶς νὰ τὸν ἀντιγράψῃ ὀλόκληρο.

Ἡ Λειτουργία τελειώνει. Στὶς ὄψεις τῶν
πιστῶν εἶναι ζωγραφισμένη ἡ χαρὰ. Μὲ ἀναμ-
μένες τὶς λαμπάδες, παίρνουν τὸ δρόμο τῆς
ἐπιστροφῆς. Λαμπαδηφόροι μέσα στὴ νύχτα.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙΩ ΤΗΣ «ΕΞΟΔΟΥ»

ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στην είσοδο τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογίου ἀναγράφεται σὲ ἀνηρτημένη σὲ ἐμφανὲς σημεῖο πινακίδα ἢ φράση: «*Κάθε ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι πολίτης τοῦ Μεσολογίου*». Καί ἡ φράση αὐτὴ δὲν εἶναι κενὸς λόγος. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι, ἀπὸ ὄλον τὸν ἐπικὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ 1821, ἐκεῖνο τὸ γεγονός τὸ ὁποῖο εὐαίσθητοποίησε περισσότερο τὰ φιλελεύθερα καὶ φιλελληνικὰ πνεύματα τῆς Εὐρώπης ἦταν ὁ ἀγῶνας τοῦ Μεσολογγίου, ἡ πολύμηνος πολιορκία του, ἡ ἥρωϊκὴ ἐξοδος καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν ὑπερασπιστῶν του. Καί ἡ σημασία τῆς ἀμυνας τῆς ἱερᾶς αὐτῆς πόλεως γιὰ τὴν ὅλη ἐξέλιξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ ἰδιαιτερό ἐνδιαφέρον τῆς κορυφῆς τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ Β', ὁ ὁποῖος παράλληλα μὲ τὴν ἐντολὴ στὸν Κιουταχῆ πασᾶ νὰ ἐκπορθῆσιν τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου τοῦ διεμήνυσε σὲ αὐστηρὸν τόνο: «*Τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου!*» Ἐξ ἄλλου ἡ ἀδυναμία τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τοῦ Κιουταχῆ νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ὀδήγησε στὴν ἀπόφαση νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ δυνάμεις τῆς πολιορκίας μὲ μῆματα τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰμπραήμ, τὰ ὁποῖα τὴν περίοδον ἐκεῖνη ἐδροῦσαν στὴν Πελοπόννησο.

Ἐξ ἄλλου τὸ Μεσολόγγι λόγῳ τῆς θέσεώς του καὶ τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεώς του ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατημένους Ἕλληνες εἶχε μεταβληθεῖ σὲ προμαχῶνα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦτο εἶχε ἐπισύρει τὴν προσοχὴ τῶν κατακτητῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπιχειρήσει ἀνεπιτυχῶς τὰ τέλη τοῦ 1821 ἀρχῆς τοῦ 1822 τὴν

κατάληψή τῆς πόλεως αὐτῆς, πράγμα ποὺ ὀδήγησε τοὺς Ἕλληνες στὴν καλύτερη ὀχύρωσή της.

Παράλληλα ἐκδηλώνεται γιὰ τὴν πόλιν αὐτὴν τὸ ἰδιαιτερό ἐνδιαφέρον τοῦ φιλελληνικοῦ στοιχείου, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖ καταλύει ὁ Λόρδος Βύρων γιὰ νὰ συμβάλλῃ μὲ τὸν τρόπο του στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ ὁ φιλέλληνας Ἑλβετὸς Ἰάκωβος Μάγερ ἐγκαθιστᾷ ἐκεῖ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1824 τὸ τυπογραφεῖο του καὶ ἐκδίδει τὴν δισεβδομαδιαία ἐφημερίδα «*Τὰ Ἑλληνικὰ Χρονικά*», ἡ ἐκδοσις τῆς ὁποίας συνεχίσθηκε μέχρι τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1826 (δύο μῆνες πρὸ τῆς ἐξόδου), ὅποτε αὐτὴ διεκόπη λόγῳ καταστροφῆς τοῦ τυπογραφείου ἀπὸ τὸν βομβαρδισμό τῶν πολιορκητῶν. Ἐξ ἄλλου τὴν αὐτὴν περίοδον ἐτυπώοντο στὸ Μεσολόγγι καὶ μιὰ ἄλλη ξενόγλωσση ἐφημερίδα μὲ τίτλον «*Telegraf Greco*», ἡ ὁποία ὑπῆρξε βραχυβία καὶ εἶχε σκοπὸ τὴν ἐνημέρωσιν τῶν Εὐρωπαίων σχετικὰ μὲ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Ὅλα αὐτὰ συγκλίνουν στὸ γεγονός ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ ἀγῶνας καὶ ἡ μεθόδευσις τῶν Μεσολογγιτῶν στὴν κρίσιμη γιὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐκεῖνην περίοδον συνέβαλε σημαντικὰ στὴν ἀνάπτυξιν φιλελληνικοῦ κλίματος στὴν Εὐρώπην, τὸ ὁποῖο ἐπῆρε διαστάσεις μετὰ τὴν ἥρωϊκὴν ἐξοδον. Στὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τόσο πολὺ ἦταν στοὺς Μεσολογγίτες τὸ πνεῦμα τῆς ἐνημερώσεως καὶ τῆς κινητοποιήσεως τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς δικῆς των πλέων συνδρομῆς στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα,

ὥστε παρὰ τὶς πολεμικὲς συνθήκες καὶ τὴν παντελῆ ἔλλειψη μέσων στὰ χρόνια αὐτὰ ἔκριναν ἀναγκαῖο «στὸ Παιδευτήριον Ἑλληνικῶν» νὰ εἰσαχθεῖ ὡς μάθημα ἡ σπουδὴ ξένης γλώσσας «διὰ τὰς νέας μὲ τοὺς Εὐρωπαίους σχέσεις». Καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἐκαλοῦντο «οἱ φιλόμουσοι Μεσολογγίται καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος νὰ τρέξωσι πρόθυμοι»

Ὁ Σπυριδῶν Τρικούπης συνοψίζοντας στὸ μνημειώδες ἔργο του «Ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τὴν ἀφήγησή του γιὰ τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴν δευτέρη πολιορκία καὶ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου γράφει: «Ἡ καθ' ὅλην τὴν δωδεκάμηνον πολιορκίαν ἀκλόνητος ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερία τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἡ ἀκάθεκτος ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ὀρμὴ, ἡ ἐν ταῖς μάχαις ἀνυπέροβλητος ἀνδρεία καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ νὰ ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσι, ἐξεθάμβωσαν καὶ ἐφόβισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς των, ὁμολογήσαντας, ὅτι θὰ διελύοντο κακῶς ἔχοντες οἱ στρατοὶ των, ἐὰν παρετεινέτο τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας ἡ πολιορκία. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, ὧν τοὺς ἄθλους τοὺς καθ' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα παντὸς ἄθλου λαμπροτέρους καὶ οὐδενὸς τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μεταγενεστέραις πολιορκίαις φημιζομένων ὑποδεεστέρους ἐτίμησαν ἐπαξίως ἡ ὠδὴ τῶν ποιητῶν, ἡ εὐγλωττία τῶν ρητόρων καὶ ἡ εὐφημία τῶν λαῶν.

Ἡ ἀποψη αὐτὴ τοῦ Σπ. Τρικούπη δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὑπερβολικόν. Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου, ὅταν μαθεύτηκε στὴν Εὐρώπη, προκάλεσε συγκλονισμό συνειδήσεων. Ἀπὸ ἐπίσημα βήματα ἀκούσθηκαν λόγοι συμπαθείας καὶ συμπαραστάσεως γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. «Οἱ τρεῖς μεγάλοι Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία) ἐθεώρησαν καὶ πολιτικῶς ὀρθὸν τὸ ἠθικὸ αἴτημα τῶν λαῶν τοὺς νὰ ὑπάρξει θετικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ δράσις ὑπὲρ τοῦ ἀγωνιζομένου ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ συντόμως ἐπακολούθησε ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (1827), ἡ ὁποία συνετέλεσε ἀποφασιστικὰ στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος». Γιὰ τὴν θετικὴ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ὁ Σπυριδῶν Τρικούπης διετύπωσε ἐπιγραμματικὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια: «Ἡ

πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἡ δοξάσασα τὴν Ἑλλάδα ζῶσα, ἐμελλε νὰ τὴν ἀναστήσῃ καὶ πεσοῦσα».

Ἡ συγκίνηση ποὺ προεκλήθη στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἡρωικὴ ἀμυνα καὶ τὴν ἔξοδο τῶν Μεσολογγιτῶν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων ἐγίνε αἰτία νὰ γραφοῦν πολλὰ ποιήματα καὶ πεζὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν πολεμικὴ ἀλκή τῶν ἐλευθέρων πολιορκημένων καθὼς καὶ σχετικὲς μουσικὲς συνθέσεις, σὲ ἄμεση ἀναπαύριση μὲ τὰ γεγονότα, ἔτσι ποὺ τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ φέρουν χρονολογία συγγραφῆς καὶ ἐκδόσεως τὸ ἔτος 1826. Μέσα στοὺς σκοποὺς τῶν συγγραφέων αὐτῶν, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν μουσικοσυνθετῶν τῶν ἔργων αὐτῶν ἦταν καὶ ἡ συλλογὴ χρημάτων ἀπὸ τὴν διάθεση αὐτῶν γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Συγγραφεῖς τῶν κειμένων καὶ τῶν ποιημάτων αὐτῶν καὶ συνθέτες εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Γάλλοι, ἀλλὰ καὶ Γερμανοί, Ἑλβετοί, Ἴταλοὶ καὶ Ἀγγλοὶ οἱ ὁποῖοι μεταξὺ τῶν ἄλλων καταγγέλλουν καὶ τὴν ἀδιαφορία τῶν κυβερνήσεών των γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα ποὺ διεξήγετο στὴν Ἑλλάδα.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις αὐτὲς ἔχουν διασωθεῖ καὶ φυλάσσονται σὲ βιβλιοθήκες ὅπως στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Γαλλίας, στὴν Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σορβόνης, τοῦ Μονάχου, τῆς Ζυρίχης καθὼς καὶ στὴν Γεννάδειο Βιβλιοθήκη καὶ σὲ ἐκείνη τῆς Βουλῆς στὴν Ἀθήνα.

Τὰ πολύτιμα αὐτὰ κείμενα ποὺ ἀφοροῦν σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα συμβάντα τῆς Ἐθνεγερείας τοῦ 1821 συνέλεξε καὶ συγκέντρωσε σὲ ἓνα καλαίσθητο τόμο μὲ τίτλο: «Ἐλευθερία» καὶ ὑπότιτλο: «Οἱ πολιορκίες καὶ ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου σὲ εὐρωπαϊκά, ποιητικά, πεζὰ καὶ μουσικά ἔργα» ὁ κ. Σπύρος Κανίνας.

Μέσα στίς γραμμές, στοὺς στίχους τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ στίς μουσικὲς φράσεις διασπιστώνει κανεὶς τὴν ἱερὴ συγκίνηση μὲ τὴν ὁποία πλημμυρίζουν οἱ καρδιὲς τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὰ ἔνδοξα κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐλευθερίας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Δικαιολογημένα τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀπὸ τὸ 1990 καὶ ἐντεῦθεν ἐψήφισε εἰδικούς νόμους ποὺ προέβλεπαν εὐνοϊκοὺς ὄρους καὶ ἐπιχορηγήσεις γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἐπενδύσεων καὶ ἴδρυση βιομηχανικῶν μονάδων στὴν Θράκη καὶ τὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία, προκειμένου νὰ συντελέσει στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν περιοχῶν αὐτῶν καὶ τὴν συγκράτηση τοῦ πληθυσμοῦ στὶς ἐστίες του, γιὰ τοὺς γνωστούς ἐθνικούς λόγους. Μὲ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἔχουν ἐπιτευχθεῖ ἀρκετὰ πράγματα καὶ ἀπὸ ὅ,τι ἀναγράφεται στὶς οἰκονομικὲς σελίδες τῶν ἐφημερίδων περισσότερες ἀπὸ δεκαπέντε ὑγιεῖς βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις λειτουργοῦν ἰκανοποιητικὰ στὴν περιοχὴ τοῦ Ἑβρου.

Ὡστόσο τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ὑπῆρξε τὸ προσδοκώμενο, παρ' ὅτι πλουσία ἦταν ἡ ἐκ μέρους τοῦ κράτους διάθεση ἰκανοποιητικοῦ ὕψους κονδυλίων ὑπὸ μορφήν ἐπιχορηγήσεων καὶ δανείων. Τοῦτο ὀφείλεται ἐν πολλοῖς καὶ στὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ ἐμφανισθοῦν ὡς ἐπενδυτὲς καὶ ὑποβάλουν ἐπενδυτικὰ σχέδια, νὰ ἐγκριθοῦν, νὰ εἰσπράξουν τὰ χρήματα, νὰ ξεκινήσουν τὰ ἔργα καὶ νὰ παραμείνουν ἡμιτελῆ ἢ καὶ νὰ ὀλοκληρωθοῦν, ἀλλὰ ἡ λειτουργία τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν νὰ εἶναι ὑποτονικὴ, μὴ ἀνταποκρινόμενη στὶς συμβατικὲς τῶν ὑποχρεώσεις.

Ἀπὸ ὅ,τι ἀναγράφεται στὸν τύπο διεργεοῦνται ἔλεγχοι, προκειμένου νὰ διαπιστωθοῦν ἀνὰ περίπτωσιν ἢ κακοδιαχείριση ἢ καὶ ἡ κατάχρηση τῶν ἐπιχορηγήσεων αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν, ἐφ' ὅσον συντρέχουν λόγοι, καὶ κυρώσεις ἐνῶ παράλληλα μελετᾶται ἡ ριζικὴ μεταβολὴ τῆς ἐπενδυτικῆς νομοθεσίας μὲ νῆο ἀναπτυξιακὸ νομοσχέδιο, τὸ ὁποῖο κατατέθηκε στὴ Βουλὴ.

Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ εὐεργετικοὶ ὄροι, τοὺς ὁποίους προβλέπουν τὰ οἰκονομικὰ προγράμματα τῆς πολιτείας γιὰ τὶς εὐαίσθητες αὐτὲς περιοχὲς τῆς χώρας ἀποβλέπουν σὲ ἐθνικούς σκοποὺς καὶ ὄχι σὲ παράνομο καὶ εὐκόλο πλουτισμὸ ὀρισμένων.

Ὅμως ὁ συνδυασμὸς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μὲ ἐθνικούς στόχους ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξὴ προσώπων τὰ ὁποῖα πέραν τῶν ἐπιχειρηματικῶν ἰκανοτήτων καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς πείρας νὰ διαθέτουν ἠθικὴ συγκρότηση καὶ ἀγνὸ πατριωτισμὸ, προσόντα τὰ ὁποῖα δὲν ἐγγυᾶται ἡ σύγχρονη ὑλοφρονοῦσα κοινωνία.

ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Πέραν ἀπὸ τὸ πρόσφατο συμβᾶν τῆς συλλήψεως ὁμάδας στρατιωτικῶν, ποὺ προμηθεύθηκαν ποσότητα ναρκωτικῶν γιὰ ἰδία χρῆση, ἡ ἐπίσημη ἀνακοίνωση ἰατρῶν τοῦ Νοσοκομείου Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, ὅτι τὸ 20% τῶν ὑπηρετούντων στὸ ὄπλο αὐτὸ ναυτῶν ἔχουν κάνει χρῆση ναρκωτικῶν οὐσιῶν, δημιουργεῖ ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ εὐλογη ἀνησυχία γιὰ τὸ ἀξιόμαχο τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου ἀπορριπτεὰ ἢ ὑπόνοια ὅτι γειτονικὲς μας χώρες, μὴ φιλικὰ διακείμενες ἀπέναντι στὴν πατρίδα μας, διευκολύνουν τὴν λαθραία εἰσαγωγὴ τῶν οὐσιῶν αὐτῶν στὴν Ἑλλάδα, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὸν ἐθισμό τῆς νεολαίας μας καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ στρατευμένου τμήματος αὐτῆς, σὲ αὐτὲς καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου μείωση τῆς μαχητικῆς τῶν ἰκανότητος.

Ἐξαγγέλλονται κατὰ καιροὺς ἀπὸ κυβερνητικὰ στελέχη πολυδάπανα προγράμματα γιὰ τὴν προμήθεια τοῦ ἀναγκαίου ἐξοπλισμοῦ, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐξωθεν ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς πατρίδας μας καὶ τὴν ἀρτιώτερη ἀμυντικὴ θωρά-

κιση τῆς χώρας καὶ ὁ λαὸς ἀποδέχεται στὸ σύνολό του, παρὰ τὰ τόσα κοινωνικοοικονομικὰ προβλήματα ποὺ ἐκκρεμοῦν, τὶς οικονομικὲς θυσίες, τὶς ὁποῖες συνεπάγονται οἱ ἐξοπλισμοὶ αὐτοί.

Ὅμως εἶναι πολὺ πιθανὸν τὰ ἀκριβοπληρωμένα αὐτὰ σύγχρονα ὀπλικὰ συστήματα νὰ εἶναι ἀναποτελεσματικὰ στὰ χέρια ἀνθρώπων χωρὶς τὸ νεανικὸ σφρίγος καὶ τὸν ἐθνικὸ παλμό, ποὺ ἀπαιτοῦν τέτοιες περιστάσεις, ἐξασθενημένοι ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν οὐσιῶν αὐτῶν καί τοῦ ἐν γένει ὑποτονικοῦ πνευματικοῦ κλίματος τὸ ὁποῖο ἐπικρατεῖ στὶς ἡμέρες μας.

Ἄν δὲ σὲ αὐτὰ προστεθεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ νεώτερες κλάσεις, ποὺ προσέρχονται γιὰ κατάρταξη στὶς ἐνοπλεις δυνάμεις

εἶναι λόγῳ τῆς ὑπογεννητικότητος ἀριθμητικὰ μειωμένες, τότε πρέπει νὰ ἀνησυχούμε γιὰ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς χώρας μας.

Καὶ ἡ ἀνησυχία αὐτὴ νὰ γίνῃ γόνιμος προβληματισμὸς, ὄχι μόνον γιὰ τοὺς κρατικούς φορεῖς, οἱ ὁποῖοι κατὰ γενικὸ κανόνα μὲ τὴν ἀδιαφορία των καὶ τὶς ἐσωτερικὲς των ἀδυναμίες ἔχουν συντελέσει στὴν ἐξασθένηση τῆς ἠθικῆς ἀντιστάσεως τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς ὑγιεῖς πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου, ὥστε νὰ ἐνεργοποιηθοῦν ἐντονώτερα μὲ ἐπιδίωξη τὴν ἀντιστροφή τοῦ δυσμενοῦς αὐτοῦ κλίματος, στὸ ὁποῖο ὑπόκειται καὶ ἡ σύγχρονη νεολαία.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΕΝΑΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΑΠΛΩΝΕΤΑΙ

*Ἀπιστὴς ἦταν ὁ πρῶτος,
ποὺ μπῆκε στὸν Παράδεισο.
Μ' αὐτὸς, στοῦ Γολγοθᾶ τὴ Σταυρικὴ Θυσία,
μὲ τὴ θερμὴ ἰκεσία του, καὶ μ' ὅλα ὅσα εἶπε*,
ἔγινε, παραστάτης, καὶ ὑμνητὴς γιὰ Σέ,
καὶ ἀπόστολος, Χριστέ μας.
Κι ὅμως, ἓνας Παράδεισος ἀπλώνεται σ' ἐμᾶς,
κάθε φορά, ἐδῶ στὸ ἐξομολογητᾶρι.
Κι ὡς βγαίνει ἀπὸ τὴν πόρτα του,
σιγομιλάει, κανεὶς καὶ λέει:
«ὅλα τριγύρω εἶν' ἀνθισμένα
καὶ ὅλα γύρω μας, εἶν' ἄρα φωτεινά,
ἀπ' τ' ἅγιο βλέμμα Σου Χριστέ μου».
Εἶσαι πάντα κοντά μας, μ' ἀθέατος Ἑσού,
καὶ μὲ λαχτάρως φλόγα Σὲ ὑμνοῦμε:
«Κατέλυσας τῷ σταυρῷ σου τὸν θάνατον
ἠνέωξας τῷ Ἀπιστῇ τὸν παράδεισον...».
Κι ἐκάλεσες καὶ ὅλους ἐμᾶς, γι' αὐτόν,
γιὰ τὸν ὀλόχαρο καὶ ὀλόφωτο Παράδεισο,
ποὺ καρτερεῖ πάντα καὶ ἐμᾶς,
ἐκεῖ ψηλὰ στὰ οὐράνια.*

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

* Λουκᾶ κγ' 40 - 42.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

ΟΙ ΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Οι μέρες της Ανατάσεως πλησιάζουν. Τò ὀρθόδοξο ἑλληνικό Πάσχα συγκινεῖ ιδιαίτερα. Τὰ σπιτία προετοιμάζονται καὶ ἀσπρίζονται. Οἱ ψυχές καθαρίζονται καὶ εἶναι ἔτοιμες νὰ δεχθοῦν τὸν Κύριο τοῦ παντός νὰ κατοικήσει στὴν καρδιά τῶν χριστιανῶν. Ἡ προσδοκία τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δικῆς μας ἀποτελεῖ τὴν μεγαλύτερη ἐλπίδα. «*Προσοδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος*» λέγει τὸ σύμβολο τῆς πίστεώς μας. Ποιὰ ἄλλη προσδοκία εἶναι μεγαλύτερη;

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Ἄν κάτι κρατάει τὸν κόσμο ἀκόμη σὲ ἓνα ἐπίπεδο ἐπιβίωσης εἶναι ἡ συναίσθηση τῆς προσωπικῆς εὐθύνης. Εἶναι αὐτὸ μεγάλο δῶρο τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ. Εἶναι μιὰ ἀναστολή στὶς δυνάμεις πὺ ὁ κόσμος ὀνομάζει δυνάμεις τοῦ σκότους. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει συναίσθηση τῆς εὐθύνης τῶν πράξεών του, ἀφοῦ εἶναι προικισμένος μὲ τὴ φωνὴ τῆς συνειδήσεώς του ὁ καθένας ξεχωριστά. Ἡ συναίσθηση τῆς εὐθύνης αὐτῆς λειτουργεῖ κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικό καὶ ἀπὸ τὸν καθένα μας ξεαρτᾶται κατὰ ἓνα μέρος ἢ ἰσορροπία τοῦ κόσμου, ὅπου φυσικὰ ὑπάρχει. Ὅλοι τὴν ἀναζητᾶμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ξεχνᾶμε ὅτι καὶ ἡ δική μας εὐθύνη παίζει τὸ θετικό ἢ ἀρνητικό τῆς ρόλου στὰ καθημερινὰ δρώμενα. Ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου γράφεται ἀπὸ ὑπεύθυνους ἀνθρώπους. Ἡ ἱστορία εἶναι γεγονότα πὺ διαδραματίζονται ἀπὸ τοὺς ὑπεύθυνους χειρισμοὺς τῶν γεγονότων αὐτῶν. Ὅταν λείπει ἢ εὐθύνη χάνεται καὶ ἡ δυνατότητα νὰ βελτιώνεται μιὰ ὀποιαδήποτε κατάσταση. Μὴν ἐκπληροσόμεθα γιὰ ἀντινομίες καὶ ἀναστατώσεις, γιὰ ἐπαναστάσεις καὶ ἀδικίες, γιὰ

τὶ ὅταν μιλάμε γιὰ εὐθύνη ἐννοοῦμε τὴ σχέση τῶν πράξεών μας ἀπέναντι τοῦ θεϊκοῦ νόμου. Δυστυχῶς ὅμως πολὺ λίγο ὁ κόσμος ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ συντονισμό αὐτό.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ

Τὸ 1997 γεννήθηκαν στὴν Ἑλλάδα 98.200 καὶ πέθαναν 98.700. Αὐτὸ εἶναι τὸ θλιβερὸ πρόβλημα τῆς ὑπογεννητικότητας καὶ ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ πρόβλημα εἶναι γενικότερο γιὰ τὶς χῶρες τῆς Ἑυρωπαϊκῆς Ἐνωσης. Ἡ Γερμανία εἶχε 42.100 θανάτους περισσότερους καὶ ἡ Ἰταλία 27.000. Γιὰ πρώτη φορὰ καὶ στὴ Σουηδία κατὰ 3.300 εἶναι περισσότεροι οἱ θάνατοι ἀπὸ τὶς γεννήσεις. Μετὰ τὸ 2000 ἀναμένεται νέα πτώση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων. Τὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ὅτι στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 γεννιόνταν 2.000.000 παιδιά ἑτησίως.

ΜΕΙΩΣΗ ΩΡΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Κατὰ πὺ πᾶμε βαδίζουμε γιὰ 35ωρο ἐργασίας. Οἱ εἰδήσεις ἔρχονται ἀπὸ τὴ Γαλλία. Αὐτὸ δέβαια ἰσχύει κυρίως γι' αὐτοὺς πὺ θρῖσκονται σὲ σχέση ἐξαρτημένης ἐργασίας. Γιὰ τοὺς ἐργοδότες τὸ θέμα δὲν εἶναι εὐχάριστο. Ὅμως ἂς καταλάβουμε ὅτι τὰ συνθήματα: χρήματα χωρὶς δουλειά, δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν καθολικὴ ἀποδοχή. Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει κριτήριο ἀποδοτικότητος γιὰ ὀρισμένες μὴ χειρονακτικὲς ἐργασίες. Ἐτοὶ ἡ ἀμοιβὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ποσοτικὴ ἀπόδοση. Ἡ ποιότητα δὲν συζητεῖται. Ἡ ἐργασία δὲν ἐκτιμᾶται μόνο μὲ τὸ ὠράριο ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ποιότητα. Γιατὶ χωρὶς ποιότητα πὺ εἶναι συνάρτηση πολύωρης καὶ ἐντατικῆς ἐργασίας, τίποτε δὲν ἐπιτυγχάνεται.

Σ.Β.Π.

ΠΑΡΩΡΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Εἶχεν ὁ ταλαίπωρος ὁ παπα-Χαραλάμπης ὁ Οἰκονόμος, ὡς κατ' ἔτος καὶ ἔθος πλέον, ἐπιβαλλόμενον ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ του χρέους, «*νά ἀναστήσῃ*» τρίς καὶ φέτος! Μετὰ τὸ χωρίον εἰς ὃ κατώκει μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὤφειλεν ἵνα μεταβῆ εἰς ἕτερα δύο γειτνιαζόντα χωρία, μίαν περίπου ὥραν ἀπέχοντα ἀλλήλων καὶ συνδεόμενα διὰ ἡμιονικῆς ἀμφικλινοῦς ὁδοῦ, ἵνα κάμνωσι καὶ ἐκεῖ οἱ οἰκοῦντες χριστιανοὶ Ἀνάστασιν. Ταλαίπωρος ὡς ἐκ τῆς νυκτερινῆς ταύτης κοπιαστικῆς ὁδοπορίας, ἀληθοῦς Γολγοθᾶ, ὅστις δὲν ἐλάμβανε τέλος μετὰ τῆς πρώτης Ἀναστάσεως εἰς τὸ χωρίον του, ἀλλὰ συνεχίζετο ἕως ὄρθρου τῆς «*Καινῆς Κυριακῆς*», ἀλλ' ἐν ταυτῶ καὶ μακάριος, καθότι θὰ ἐδονεῖτο καὶ ἠδύνετο ἡ εὐσεβῆς καρδιά του τρισσῶς ἐκ τοῦ ἐπαναλαμβανομένου φαιδροῦ τῆς Ἀναστάσεως μηνύματος. Τὸ ἐν χωρίον ὀρεινότερον τοῦ ἄλλου ἀνέμενεν ἐναγωνίως ὡς ὁ λαὸς τῆς ἁγίας πόλεως «*τῶ καιρῷ ἐκείνῳ*» τὸν ἐρχόμενον Βασιλέα του «*πραῦν καὶ ἐπιβεβηκότα ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον*». Δίδων σολομώντειον λύσιν εἰς τὰς διενέξεις τῶν χωρικῶν διὰ τὸ ποῦ θὰ τελέσῃ τὴν Ἀναστάσιμον Λειτουργίαν ὅπως μεταβῶσι, ὤρισε, συμβιθασθεὶς μετ' αὐτῶν, νὰ τὴν τελεῖ διαδοχικῶς κατ' ἔτος εἰς ἓν τούτων, ὥστε ἀνά τριετίαν ἕκαστον νὰ ἔχη «*τὴν τιμητικὴν*» του. Καὶ φέτος, Πάσχα τοῦ 195... εἶχε σειρὰν τὸ τελευταῖον εἰς ἀπόστασιν ἐκ τοῦ χωρίου του ὅπου ἐγγὺς τούτου ὑπῆρχον καὶ ποιμενικοὶ καταυλισμοί. Παρὰ τὴν κυκλοφορή-

σασαν φήμην ἐκ τῶν δύο ἰσοδίων ἐπιτρόπων ὅτι φέτος θὰ ἤρχετο ἐνωρίτερον - ἐπρόκειτο περὶ εὐσεβοῦς πόθου - ὁ παπα-Χαραλάμπης ὁ Οἰκονόμος κατέφθασε μὲ πρωτοφανῆ καὶ ἀσυγχώρητον καθυστέρησιν πρὸς δυσφορίαν τῶν ἀναμενόντων, ἰδίᾳ εἰς τὸ τρίτον χωρίον ὅπου καὶ θὰ ἐτέλει τὴν Ἀναστάσιμον Θεῖαν Μυσταγωγίαν. Ἡ αἰτία, σπάνιον καὶ ἀπροσδόκητον συμβὰν ἀκολουθηθὲν ὑπὸ τῶν παρεπομένων του, πλὴν οὐχὶ δυσάρεστον καὶ ἀνεπανόρθωτον. Ἐπόμενον ὅταν εἷς ἱερεὺς καλεῖται ὅπως ἐξυπηρετήσῃ τρία καὶ τέσσαρα χωρία τῆς βορειοελλαδικῆς ὑπαίθρου τοιαύτας ἡμέρας... Εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἐπάρκεια ἐφημεριῶν διὰ λόγους πνευματικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐθνικῶν ἀκόμη, δημιουργουμένων καὶ τῶν ἀναλόγων κινήτρων ὑπὸ τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας ἢ καὶ ἀποστελλομένων περιοδικῶς τῶν ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι διαβιούντων ἐν ἀνάσει καὶ εὐημερία ἐφημεριῶν, ἰδίᾳ ἀγάμων, κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς, ὑπάρχει τραγικὴ ἔλλειψις καὶ ὡς μόνη λύσις προσφέρεται ἡ ἀνάθεσις πλειάδος χωρίων εἰς ἐναπομείναντας γέροντας. Ἀλλ' ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἀπρόοπτον συμβὰν τῆς ἀφηγήσεώς μας.

Τρία ἦσαν τὰ χωρία, χωρὶς τῶν ποιμενικῶν ἐκείνων συνοικισμῶν οἵτινες ἀπεῖχον τοῦ πλέον μεμακρυσμένου ἐξ αὐτῶν ὥρας καὶ πλέον ὁδόν, ἅτινα εἶχεν ὑπὸ τὴν ποιμαντικὴν του μέριμναν ὁ προδεδηκῶς πλέον τῇ ἡλικίᾳ παπα-Χαραλάμ-

πης ὁ Οἰκονόμος. Κοπιώδης ἡ μετάβασις δι' αὐτὸν τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀλλ' ἐγένετο εὐχαρίστως, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ἐκτελέσεως τοῦ χρέους, ποῦ τοῦ ἔδιδε πτέρυγας ἀλλοτρίου πετασμοῦ, τοῦτο δὲ διὰ τὸ μοναδικὸν κάλλος τῆς δροσερᾶς, ἡσύχου καὶ μυροδόλου νυκτὸς καθ' ἣν ἅπασα ἡ κτίσις ἠγάλλετο καὶ ἔχαιρεν μυρίοις στόμασι συνδοξάζουσα μετὰ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων «τὴν Ἐγεροῖν Χριστοῦ, ἐν ἧ ἑστερέωται». Καὶ ἤρχιζεν φέτος ἐκ τοῦ χωρίου του, τηρῶν τὴν λειτουργικὴν ἀκριβείαν καθ' ἣν τὸ πρῶτον «Χριστὸς Ἀνέστη» θὰ ἠκούετο τὴν δωδεκάτην μεσονύκτιον. Μεθ' ὃ θὰ ἀνεχώρει διὰ τὸ δεύτερον χωρίον ὅπως «ἀναστήση» καὶ ἐκεῖ καὶ τέλος «ἀναστήση» καὶ λειτουργήσῃ εἰς τὸ τρίτον εἰς ὃ θὰ ἀπελάμβανον τοῦ «συμποσίου τῆς Πίστεως» μὲ τὸν παρατειθέμενον «μύσχον» οἱ «εὐσεβεῖς καὶ φιλόθεοι», τὴν κυριώνημον ἡμέραν. Οἱ τῶν δύο ἄλλων χωρίων εἶχον μεταλάβει οἱ μὲν τὴν πρωτῆν τῆς Μεγάλης Πέμπτης, οἱ δὲ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Οὕτως ὠκονόμει σοφῶς τὰς πνευματικὰς καὶ μυστηριακὰς ἀνάγκας τοῦ ποιμνίου του ἐνόσω δὲν ἐγένετο νὰ τελέσῃ δύο θείας Λειτουργίας τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Τὴν ἀκριβείαν τῆς ὥρας διησφάλιζε συμβουλευόμενος τὸ παλαιὸν καὶ ἀλάθητον ἐξ Ἀμερικῆς χρυσοῦν ὠρολόγιον τσέπης, ἐξηρημένον διὰ τῆς ἀναλόγου ἀλύσεως ἐκ τοῦ δυσκάμπτου ἀλλ' ἀσφαλοῦς ἀνχένου του. Τοῦτο ἐφύλαττεν ἐπιμελῶς ὡς πολῦτιμον τι κειμήλιον ἐκ πατρὸς τὴν μὲν ἡμέραν κεκρυμμένον ὑπὸ τὸ ἐπιστήθιον θυλάκιον τοῦ ἑσωράσου του, τὴν δὲ νύκτα προσεκτικῶς ἀνηρημένον ἄνωθεν τῆς κλίνης του, ὅπως ἐλέγχῃ ἀσφαλῶς τὰς πρωϊνάς του ἐγέρσεις διὰ τὰς ἑωθινὰς ἱεράς Ἀκολουθίας.

Εἰς τὰς ἑνδεκα ἀκριβῶς πρὸ μεσονυ-

κτίου «ἔβαλεν *Εὐλογητόν*», τοῦ ἱεροψάλτου του ἀναλαβόντος αὐτὴς τὰ κατ' αὐτὸν ὡς συνήθως. Εἶτα ἐνδυθεὶς τὴν λαμπροτέραν ἱερατικὴν στολὴν του ὡς ἤρμοζε διὰ τὸ αἰδέσιμον τῆς ἡμέρας, τὴν «*εορτῶν Ἐορτὴν καὶ Πανήγυριν πανηγύρεων*», καὶ μὴ ἔχων ὅπως προετοιμάση προσκομιδὴν, ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἔκτης ὥδης νὰ ψάλλῃ κατ' ἀντιφωνίαν μετ' ἐκείνου, τὸν ὑπόλοιπον ἀναστάσιμον κανόνα. Ἀρξαμένης τῆς ἐνάτης καθ' ἣν θὰ ἐξήρχετο ὅπως θυμιάση, ἤλεγξε τὴν ὥραν, ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ θυλακίου του τὸ ὠρολόγιον, καὶ ἀνέγνω μετὰ δυσφορίας ἑνδεκα καὶ εἴκοσι λεπτά. Ἀνοιξας ἐλαφρῶς καὶ ἀθορύβως τὴν νοτίαν πύλην τοῦ ἱεροῦ ἐψιθύρισεν εἰς τὸν μαρμαρα-Κωστήν: «*ἀργότερα, εὐλογημένε... μὴν τρέχης!*» κάμνων καὶ τὴν ἀνάλογον διὰ τῆς δεξιᾶς κίνησιν. Ὁ ψάλλων, ἐκ φόβου μήπως παραδιάσῃ τὴν ὥραν, ἔψαλλε μετὰ καταδήλου ἄγχους. Μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ ἱερέως ἠλλαξε ρυθμὸν ἐπιμηκύνων τὰς καταλήξεις τῶν τροπαρίων ὅσον ἠδύνατο. Ὁ ἱερεὺς θυμιάσας εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ περατωθείσης τῆς Ἐνάτης διὰ τοῦ ἐπαναληφθέντος εἰρμοῦ «*Μὴ ἐποδύρου μου, Μῆτηρ*» ἔκαμεν ἐν ἀνέσει τὴν ἀπόλυσιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ σβεσθέντων ἀπάντων τῶν κηρίων καὶ κανδηλίων πλὴν τῆς ἀκοιμήτου κανδήλας τοῦ ἱεροῦ Βήματος. Εἶτα τελετουργικῶς καὶ μετ' ἐπισημότητος βαδίσας πρὸ τοῦ γυμνοῦ σταυροῦ, ἔνθα ἡ καίουσα κανδήλα, ἦναψε μετὰ τρεμούσης ἐκ συγκινήσεως χειρὸς τὴν ὑπερμεγέθη λαμπάδα του, ἣν εἶχεν πλάσσει ἐξ ἄγνου κηροῦ καὶ διακοσμήσει σεμνῶς καὶ περιτέχνως ἡ εὐσεβὴς πρεσβυτέρα του, ἦνοιξε τὴν ὠραίαν πύλην καὶ ἐξελθὼν ἤρχισε ψάλλον μετὰ διατόρου καὶ παλλομένης φωνῆς τὸ «*Δεῦτε λάβετε φῶς...*» καλῶν τοὺς Χριστιανοὺς ὅπως

λάβωσι «*φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός*» δοξάζοντες τὸν Ἀναστάνα Κύριον. Χαρόμοσνος καὶ εὐφρόσμος στιγμή καθ' ἣν «*τὰ πάντα πεπλήρωται φῶς, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια*». Ἀφοῦ ἔλαβον «*φῶς*» συνωστιζόμενοι οἱ πρῶτοι γυρωθέν του καὶ τὸ μετελαμπάδευσαν καὶ εἰς τοὺς ὀπισθέν των, ἤρχισαν νὰ ἐξέρχωνται, τοῦ γηραλέου καὶ βαρηνκού νεωκόρου προπορευομένου μετὰ τοῦ λαβάρου τῆς Ἀναστάσεως καὶ σκιρτῶντος παρὰ τὴν ἐκ γενετῆς χωλότητά του καὶ τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας δυσκαμψίαν του. Τοῦτον ἠκολούθει ὁ μπαρμπα-Κωστῆς καὶ ὁ ἱερεὺς, συμφάλλοντες τὸ «*τὴν Ἀνάστασίν Σου, Χριστέ Σωτήρ...*» ἐπομένου συνόλου τοῦ ἐκκλησιάσματος «*ἀγαλλομένῳ ποδί*» μετὰ τὰ ἀνημμένα λαμπροκέρια του, ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τῶν ἐν ἀνυπομονησίᾳ ἀναμενόντων ἔξωθι τοῦ Ναοῦ, ἐντοπίων καὶ ἐκ τῆς ἐγγύς πόλεως καὶ τῆς πρωτευούσης ἐλθόντων, ὅπως πασχάσωσι μετὰ τῶν ἐναπομεινάντων αὐτοῖς συγγενῶν, κυρίως γερόντων γονέων, ἐπιλεξαμένων ὅπως ἀφήσωσι τὰ κῶλα ἐν τῇ γενετείρᾳ των ὅπου τὸ πρῶτον εἶδον τὸ φῶς.

Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ναοῦ, ὀλίγον ἔξω τῆς κυρίας εἰσόδου εὐρίσκετο ἠὺρεπισμένον διὰ κεντητῆς ἐκ χρυσοκλωστῆς περιτέχνως ποδέας, τάματος νεαρᾶς μητρὸς διὰ τὸν μόλις ἀπὸ βαρείας ἀσθενείας ἀνανήψαντα μονογενῆ τῆς, τὸ παλαιὸν τρισκέλιον. Ὁ ἱερεὺς λαθὼν θέσιν πρὸ αὐτοῦ ἔθεσεν εὐλαθῶς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐπάνωθέν του καὶ ἀνοίξας αὐτὸ εἰς τὴν οἰκείαν σελίδα, ἔνθα τὸ δεύτερον ἀναστάσιμον ἐωθινόν, ἠτοιμάσθη ὅπως προβῆ εἰς τὴν ἀναγγελίαν του, ἐλέγξας καὶ πάλιν τὴν ἀκριβείαν τῆς ὥρας. Ἐκπληκτος διεπίστωσεν πῶς ἦτο μόλις δώδεκα παρὰ εἰκοσιν! Ἀναζητήσας τὴν αἰτίαν τὴν ἀπέδωκεν ὡς ἦτο φυσικὸν εἰς τὸν μπαρμπα-

Κωστῆν. Καὶ στραφεὶς εἶπεν αὐτῷ πραεῖα τῇ φωνῇ ἀλλὰ μετ' αὐστηρότητος καὶ τινος ἐκνευρισμοῦ:

-Μᾶς ἔβγαλες μετὰ τὴν βία σου πρὶν τὴν ὥρα μας!... Σοῦ εἶπα ἀργά! Ἀλλὰ σὺ τὸ θέλημά σου!... Λέγε τώρα σαράντα φορές «*τὴν Ἀνάστασίν Σου, Χριστέ Σωτήρ...*» γιὰ νὰ καλύψουμε τὴν ὥρα.. Μὴ μὲ κοιτάξης ἔτσι... Εἶναι ὁ κανόνας σου!

Ὁ καίμενος ὁ μπαρμπα-Κωστῆς ποὺ ἐγνώριζε καλῶς τὰ μυστικά τοῦ ἀναλογίου καὶ δὲν ἐλάθευεν, συνελθὼν ἐκ τῆς καταπλήξεως ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὸν ὕμνον ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους ἐπαναλαμβάνων αὐτόν. Τότε ἠκούσθησαν ψιθυρισμοὶ ἐκ τοῦ ἀναμενοντος πλήθους καὶ παρετηρήθη ποία τις ἀταξία, ἐνῶ οἱ ἀτακτότεροι τῶν παίδων ἦναπτον καὶ ἔρριπτον πρὸς πᾶσαν κατεῦθυνσιν τὰ ἰδιοκατασκευάστα πυροτεχνήματά των ἐπιτείνοντες τὴν ἀνυπομονησίαν καὶ ἀταξίαν ἣτις εἶχε δημιουργηθῆ. Καὶ δύο τρεῖς ἐκ τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν ἤρχισαν νὰ διαμαρτύρωνται ἐπὶ τὸ εὐτολμότερον, τοῦ ἐνὸς ὑψώσαντος τὴν φωνὴν του, ὥστε νὰ ἀκουσθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, καὶ λέγοντος ὅτι ἡ ὥρα εἶναι δώδεκα καὶ δέκα. Τότε ὁ ἱερεὺς συμβουλευθεὶς καὶ πάλιν τὸ ὠρολόγιόν του τὸ ὅποῖον ἐθεώρει αὐθεντίαν διεπίστωνε ὅτι εἶχε σταματήσει! Ἐκπληκτος διὰ τὸ διὰ πρώτην φοράν συμβαῖνον καὶ αἰσθανόμενος ἐνοχος διὰ τὴν λημοσύνην του νὰ τὸ χορδίση ἐξ ἀπροόπτου ἀπασχολήσεώς του ὑπὸ τινος συγχωριανοῦ του τὴν κεκανονισμένην ὥραν, ἐπέσπευσε τὸ Εὐαγγέλιον εἰπὼν σχεδὸν ὡς ἀνάγνωσμα καὶ αὐθις «*ἀνέστησεν*» πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ ἀνυπομονοῦντος καὶ μὴ συγκρατουμένου μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀκριβοῦς ὥρας πλήθους. Ἀντιληφθεὶς δὲ τὸ πάθημά του ὑπερβαῖνον εἰς κόστος τὸ τοῦ Κεφαλλῆνος συναδέλφου του τοῦ αὐξή-

σαντος τὰ «δώδεκα Εὐαγγέλια» εἰς δεκατρία, ἐξήτησεν συγγνώμην παρὰ τοῦ ἱεροψάλτου του καὶ τῶν παρακειμένων πού ἀντελήφθησαν τὸ γεγονός, καὶ ταχέως συμπληρώσας τὴν Ἀκολουθίαν μετὰ τῶν ἐλαχίστων ἐναπομεινάντων καὶ ἐκδυθεὶς τὴν ἱερατικὴν στολὴν του ἀνεχώρησεν μετὰ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν μεγαλυτέρου υἱοῦ του διὰ τὸ δεύτερον κατὰ σειράν χωρίον.

Ἐλθόντες καθυστερημένοι ἐκεῖσε «ἀνέστησαν» συντομεύσαντες πως τὰ «γράμματα» καθότι οἱ ἀναμένοντες χωρικοὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ δυσανασχετῶσι καὶ διαμαρτύρωνται. Ἰδόντες ὅμως τὸν ἱερέα τῶν ἡρέμισαν καὶ οὐδὲν αὐτῷ εἶπον. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν καὶ ἡ ἐπίσπευσις τῆς Ἱερᾶς Ἀκολουθίας. Εἶτα ἐκίνησαν διὰ τὸ τρίτον χωρίον. Αἰσθανόμενος ὡς ἐν ἀταξία καὶ ἀσυνεπείᾳ εὐρισκόμενος ὁ παπα-Χαραλάμπης εἶχεν ἐπισπεύσει τὴν ἀναχώρησιν ἐκ τοῦ δευτέρου χωρίου. Τὸν ἀπησχόλει τὸ τί θὰ ἀντιμετώπιζε ἐκεῖσε ὅπου οἱ χωρικοὶ ἀνέμενον ὄχι μόνον νὰ «ἀναστήσουν», ἀλλὰ καὶ ὅπως μεταλάβωσι. Ἦσαν δὲ οἱ ἐκτὸς χωρίου διαμένοντες εἰς ἀπομεμακρυσμένα ποιμνιοστάσια καὶ συρρέοντες ὅπως λειτουργηθῶσι καὶ μεταλάβωσι, λόγῳ τῆς σκληρᾶς ζωῆς πού ἔκαμνον, τραχεῖς εἰς τοὺς τρόπους καὶ ἐνίοτε βίαιοι καὶ εἰς τὰς ἀντιδράσεις.

Ἀπὸ τὰς σκέψεις αὐτὰς πολιορκούμενος ὁ παπα-Χαραλάμπης δὲν εἶχε ἀνταλλάξει ἐπὶ μακρὸν λέξιν τινα μετὰ τοῦ υἱοῦ του. Ἦδη εἶχον ἐξαντλήσει τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοιπορίας καὶ ἠθέλησε νὰ κατέλθῃ τοῦ ὄνου παραχωρῶν τὴν θέσιν του εἰς ἐκεῖνον. Τότε μετὰ ὀδυνηρᾶς ἐκπλήξεως διεπίστωσε ὅτι ὁ σάκκος ὅστις περιεῖχε τὰ ἀπαραίτητα πρὸς τέλει τῆς θείας λειτουργίας, τὸ πρόσφορον, τὸ ἡλιαστὸν νάμα, ὅπερ ἐκεῖνος ἰδιαίτερος ἐπεμελεῖ-

το καὶ τὸ μοσχολίβανον τὸ ἀγιορείτικον, τὸ ὅποιον ἐπρομηθεύετο ἐκ τίνος περιόδου ἱερομονάχου ἐξομολόγου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἅτινα ἐθεώρει ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, μὴ ἐμπιστευόμενος εἰς τοὺς ἐκεῖσε ἐπιμελουμένους τὴν ἐκκλησίαν ἀνὰ τριετίαν.

—Ποῦ εἶναι τὸ ταγάρι! ἀνεφώνησε.

—Τὸ ταγάρι; ἐπανέλαβε μετὰ ἀμηχανίας ὁ νεανίσκος. Μὰ δὲν εἶναι φορτωμένο στὸ ζῶ!

—Ἄχ! Ἄχ! τί νὰ σὲ κάμω τώρα; Εἶπεν ἐν ὄργῃ ὁ πατήρ του καταπραϊνθείς πάραυτα, ὅτε ἐνεθυμήθη ὅτι αὐτὸς ἦτο πού τὸ κατεβίβασε πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἀφήκεν ἐντὸς τοῦ ἁγίου Βήματος...

—Ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἔπονται, ὑπετονθόρισεν. Καὶ συνεπλήρωσεν μοιρολατρικῶς πως: Ὅποιος δὲν ἔχει μυαλὸ ἔχει ποδάρια... Καὶ τιμωρῶν οἰοῦναι ἑαυτὸν ἐκίνησεν ὅπως ἐπιστρέψῃ πεζῇ. Ἠμποδίσθη ὅμως ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του, θεωροῦντος ἑαυτὸν ὑπεύθυνον, ὅστις καὶ ἀνέλαβεν τὸ ἐγχείρημα καταλιπὼν τὸν πατέρα του ἐκεῖσε. Οὗτος λαβὼν χράμιον κείμενον ἐπὶ τοῦ ὑποζυγίου καὶ ἐπιστρέψας αὐτὸ ἐπὶ παρακειμένου ἐπιπέδου λίθου ἀνέμενον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ του. Ἡ νύξ ἦτο γαλήνιος καὶ οὐδὲν διετάρασσε τὴν μυστηριώδη σιωπὴν τῆς πλὴν τῶν μακρινῶν ὑλακῶν τῶν ποιμενικῶν κυνῶν τῶν γύρωθεν ποιμνιοστασιῶν καὶ τῆς κλαυθμηρᾶς φωνῆς τοῦ ὑπὸ τῶν τύψεων βασανιζομένου γκιῶνῃ διὰ τὴν ἐν βρασμῶ ψυχῆς ἀδελφοκτονίαν, εἰς μάτην καλοῦντα τὸν ἄτυχον ἀδελφόν. Ἡ ὀλονὲν φθίνουσα σελήνη μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, προάγγελον τοῦ Πάσχα, ἀνατείλασα πρὸ ὀλίγου διέχευε διακριτικῶς τὸ φῶς τῆς ἐπιτρέπουσα ὅπως οἱ λαμπροὶ ἀστερισμοὶ τῆς ἐποχῆς

κατακοσμοῦσι λαμπρῶς τὸν μέλανα τοῦ οὐρανοῦ χιτῶνα. Αἴφνης καὶ ἐκ τῶν νῶτων τῆς ἔναντι ὑψηλῆς βουνοκορφῆς ἀνέτελλε «ὁ κάλλι ἐώρατος» παρὰ πάντας ἀστέρας, ἑωσφόρος, προδείκτης ἀλάθητος τῆς νυκτός, μὴ ἔχων χρεῖαν χορδίσματος. Καὶ τότε ἐνεθυμήθη ὁ παπα-Χαραλάμπης τὸ πάθημά του καὶ ἠθύμησεν. Ἄλλ' ἐν ταυτῶ ἐνεθυμηθεὶς καὶ ἦν ἔμελλε νὰ τελεσηθεῖαν Μυσταγωγίαν ἠρέμησεν. Καὶ ἔμονολόγησεν.

-Καὶ θεβαίως... «οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον...» καὶ συνεπλήρωσεν, ἀτύπως πως προσευχόμενος «μὴ ἀπορρίψης με εἰς καιρὸν γῆρας, ἐν τῷ ἐκλείπειν τὴν ἰσχύν μου μὴ ἐγκαταλίπης με...» Ἐν τῷ ἅμα ἔφθανεν καὶ ὁ υἱός του φέρων ἐπ' ὤμου τὸ δισάκκιον, καὶ ἐκίνησαν ὁμοῦ διὰ τὸν τόπον τοῦ προορισμοῦ των, ἀφικνούμενοι περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν βραδύτερον.

Οἱ συγκεντρωμένοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ τρίτου χωρίου καὶ ἰδίως οἱ περὶ καὶ ἔκτος αὐτοῦ, οἵτινες καὶ δὲν θὰ παρέμενον κατὰ τὴν θεῖαν Λειτουργίαν ὅπως μεταλάβωσι, ἐξαντληθείσης τῆς ὑπομονῆς των ἐν ἀναμονῇ τοῦ ἱερέως, ἤρχισαν νὰ τσουγκρίζωσι τὰ ἐρυθροβαφῆ ὠά των ἃ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, μὲ τὸν ἀναστάσιμον χαρτισμόν. Τινὲς δὲ τούτων ἤρχισαν καταδιβρῶσκοντες αὐτὰ! Οὗτοι συνεστάλησαν ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἐν σπουδῇ ἀφικνουμένου

ιερέως των μετὰ τοῦ υἱοῦ του, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ πρόσωπον διέκριναν τὴν ταλαιπωρίαν καὶ ἐμάντευσαν περιπέτειάν τινα. Οὗτος ὅμως παρὰ τὴν θλιβεράν εἰκόνα τῶν λαμάργων ἦν ἀντίκρουσεν, εἰς οὐδὲν σχόλιον προέβη διὰ τὴν ἐκτροπὴν τῶν λογικῶν του προδᾶτων, ἐνεθυμηθεὶς τὸν Κατηχητικὸν λόγον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου ὄν μετ' ὀλίγον θὰ ἀνεγίνωσκεν εἰς ἐπήκοον πάντων. Καὶ αἰσθανόμενος καὶ συνονοχὴν τινα «*συνεχώρησεν πάντα τῇ Ἀναστάσει*» κατὰ τὴν παρότρυνσιν τοῦ ἱεροῦ ὑμνογράφου. Ἄλλὰ καὶ εἰς οὐδὲν σχόλιον προέβη τις ἐκ τῶν χριστιανῶν διὰ τὴν ἀργοπορίαν αὐτήν, τοῦ τε ἱερέως καὶ τοῦ ποιμνίου του ἀνεχομένων ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ.

Ἐκτοτε οὐδέποτε ἐλησμόνησεν ὁ παπα-Χαραλάμπης ὁ Οἰκονόμος ὅπως χορδίξῃ καθ' ἐκάστην ἑσπέραν εὐθύς μετὰ τὸ Ἀπόδειπνον τὸ χρυσοῦν του ὠρολόγιον τὸ ὁποῖον ἀθελήτως τὸν εἶχεν ἐκθέσει. Τοῦτο πλέον εἰργάζετο παλλόμενον ἀνελλιπῶς μετὰ τῆς ὀπισθεν τοῦ παλλομένης ἀγαθῆς καρδίας τοῦ γέροντος Λευῖτου, ἕως βαθέος γήρατος τοῦ κατόχου του, ὅποτε παυσαμένης ἐκείνης ἐσιώπησεν μετ' ὀλίγον καὶ αὐτὸ ἀκολουθήσαν τὴν κοινήν των κτισμάτων μοῖραν.

π. ΠΝ. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

«*AKTINES*». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύστη 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξιος: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήνα. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήνα. Τιμὴ τεύχους δοχ. 200. Ἐτησίαν συνδρομὴ, ἑσωτερικοῦ δοχ. 2000, ἑξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτήν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήνα, Ἀπρίλιος 1998

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για αγόρια από 16 ἐτῶν καί ἄνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	800

Οί συνδρομηταί τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τόν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στό τηλέφωνο 32 23 560.

A. N. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

**Γιὰ τὰ
ἐλληνικὰ
νιάτα**

Β' ΕΚΔΟΣΗ

"ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ"

ΑΘΗΝΑΙ 1997